

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta**

Bakalářská práce

**SROVNÁNÍ SOCIÁLNÍ SLUŽBY CHRÁNĚNÉ BYDLENÍ A
NEFORMÁLNÍHO SPOLUBYDLENÍ S LIDMI S POSTIŽENÍM Z
HLEDISKA DŮSTOJNÉHO ŽIVOTA A SVOBODY**

Vedoucí práce: Mgr. Karel Šimr, Ph. D.

Autor práce: Hana Žemličková, DiS.

Studijní program: Sociální a charitativní práce, kombinovaná forma

2022

„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

Hana Žemličková, 15. 3. 2022

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Karlu Šimrovi Ph.D. za zajímavé podněty a cenné rady, podporu a vedení mé práce. Děkuji také všem, kteří se rozhodli „spolubydlet“ s lidmi s postižením.

Obsah

Úvod	6
1 Hodnoty důstojnosti a svobody v moderní společnosti	8
1.1 Svoboda a lidská důstojnost v mezinárodních dokumentech	8
1.2 Úmluva o právech lidí se zdravotním postižením	9
1.2.1 Článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením	9
2 Možnosti bydlení lidí s postižením v ČR	11
2.1 Bydlení mimo zařízení sociálních služeb	11
2.1.1 Bydlení v rodině	11
2.1.2 Samostatné bydlení	12
2.1.3 Spolubydlení	13
2.2 Bydlení v pobytových službách	13
2.2.1 Bydlení v pobytových zařízeních komunitního typu	15
2.2.2 Bydlení v pobytových zařízeních ústavního typu	15
3 Projekt „Gigabyt“	16
3.1 Spolek Ramus	17
3.2 Historie Gigabytu	17
3.3 Gigabyt do současnosti	18
3.4 Výhody a nevýhody Gigabytu	19
4 Projekt „Spolubyt“	20
4.1 Advokační aktivity Asistence, o. p. s.	21
4.2 Historie Spolubytu	21
4.3 Spolubyt do současnosti	22
4.4 Výhody a nevýhody Spolubytu	23
5 Villa Vallila	24
5.1 Hnutí Archa	24
5.2 Historie Villy Vallily	25
5.3 Villa Vallila do současnosti	26
5.4 Výhody a nevýhody Villy Vallily	27
6 Srovnání projektů dle názorů „klientů“	28
6.1 Názory obyvatel Gigabytu	28
6.2 Názory obyvatel Spolubytu	29
6.3 Názory obyvatel Villy Vallily	30
7 Mezi autonomií a společenstvím	32
Závěr	34

Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů.....	36
Použitá literatura.....	36
Použité právní předpisy.....	36
Elektronické zdroje.....	36
Nepublikované texty.....	39
Seznam příloh na CD.....	40

Úvod

Bakalářská práce se zabývá spolubydlením lidí s postižením a bez, což je v České republice zatím málo známý a využívaný koncept. V práci popisuji a srovnávám tři konkrétní projekty spolubydlení z hlediska svobody a důstojného života. Toto téma jsem zvolila proto, že k lidem s postižením mám dlouhodobě profesně blízko a konkrétně formy spolubydlení s lidmi bez postižení mě v poslední době velmi zaujaly. Jeví se mi jako funkční řešení svobodné volby formy bydlení a zároveň zapojení do společnosti, navíc často do společnosti vrstevníků, což jiné formy bydlení podle mého názoru neumožňují.

Cílem práce je srovnat bydlení lidí s postižením v rámci sociální služby chráněné bydlení a neformální spolubydlení lidí s postižením a bez. Srovnání probíhá mezi třemi konkrétními projekty, z nichž jeden patří pod službu chráněné bydlení, není ale klasickou službou, neboť byl nejprve inspirován a nyní i přijat pod komunity křesťanského hnutí Archa.

Konkrétní tři projekty: Gigabyt, Spolubyt a Villu Vallilu jsem zvolila jednak proto, že naplňují nebo v minulosti naplňovaly formu spolubydlení, a také proto, že jsem se s jejich obyvateli setkávala nebo setkávám, navíc jsem se zrodu jednoho z projektů účastnila osobně. Důležitým pro mou volbu bylo i to, že tvoří jakési stupně fungování od úplného odtržení od sociálních služeb, přes úzkou vazbu a spolupráci se službou sociální rehabilitace, po pobytovou službu chráněné bydlení. Zároveň lidé v nich více či méně naplňují znaky komunity.

Uvedené projekty v práci srovnávám z hlediska důstojného života a svobody. K tomu jsem si stanovila základní kritéria: naplnění principů normality a začlenění, svoboda rozhodování, soukromí a možnost mít vlastní předměty či zvířata, získávání nových dovedností a kompetencí, vztahy s asistujícími, lokalita a dostupnost veřejných služeb, nutnost přizpůsobit se režimu a konflikty, ke kterým dochází, a způsob jejich řešení.

Projekty vždy nejdříve popisuji. Za každým projektem stojí nějaký spolek či organizace, věnuji se tedy nejprve jim, v případě Spolubytu pak konkrétní činnosti, která měla souvislost s jeho vznikem. Dále se věnuji vzniku a historii projektů až do současnosti. Poté projekty srovnávám z hlediska naplnění stanovených kritérií při pohledu zvenčí. Následují názory vždy tří obyvatel zmíněných spolubydlení a závěrečná reflexe.

Práce obsahuje sedm kapitol. První se věnuje hodnotám svobody a lidské důstojnosti v moderní společnosti a jejich zakotvení ve významných mezinárodních dokumentech. Mezi ně patří i Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a její článek 19, který zdůrazňuje právo na nezávislý způsob života a začlenění do společnosti. Hovoří o svobodné volbě formy a místa bydlení, ale také o dostupnosti terénních sociálních služeb, které umožňují tuto svobodnou volbu realizovat. Ve druhé kapitole ukazují možnosti bydlení lidí s postižením v České republice, a to jak v rámci sociálních služeb, tak mimo ně. Zde se objevuje spolubydlení s lidmi bez postižení jako zatím netradiční forma. Následující tři kapitoly popisují jednotlivé projekty a výhody i nevýhody, které v bydlení v nich spatřuji. Šestá kapitola shrnuje pohled lidí s postižením, kteří bydlením v těchto projektech prošli, na naplňování stanovených kritérií. Poslední kapitola je věnována celkové reflexi a uvedení do širšího kontextu.

Práce se opírá hlavně o článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a s ním spojenou hodnotu svobody a lidské důstojnosti. Ke stanovení kritérií pro srovnávání mi posloužily zejména principy normality mající kořeny ve Skandinávii, principy vedoucí k sociálnímu začlenění, které formuloval americký průkopník metody plánování zaměřené na člověka John O'Brien, a kniha Ireny Šestákové Bydlení (nejen)

pro lidi se zdravotním postižením, která se zaměřuje na to, jak by mělo vypadat bydlení lidí s postižením po deinstitutionalizaci.

1 Hodnoty důstojnosti a svobody v moderní společnosti

V této kapitole budu mluvit o postavení, které mají hodnoty svobody a lidské důstojnosti v současné společnosti. Zmíním také proces, kterým prošlo jejich zařazení do právního řádu demokratických států, na který později navázalo potřebné zdůraznění těchto hodnot a práv z nich vyplývajících u dříve marginalizované skupiny lidí s postižením. Připomenu důležité mezinárodní dokumenty s tímto tématem související, včetně Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Nakonec se budu více věnovat konkrétnímu článku této úmluvy, o který se bakalářská práce opírá.

1.1 Svoboda a lidská důstojnost v mezinárodních dokumentech

Základem moderní demokratické společnosti jsou lidská práva náležející všem lidem bez rozdílu. Tato rovnost v právech je založena právě na hodnotách lidské důstojnosti a svobody. Lidská práva mají lidskou důstojnost chránit. Z hlediska sociální práce jsou dokonce poslední desetiletí minulého století označována jako éra lidských práv.¹ Valné shromáždění Organizace spojených národů již v roce 1948 vyhlásilo Všeobecnou deklaraci lidských práv, která hned v úvodu obsahuje větu: „*U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě...*“² Všeobecná deklarace lidských práv byla ale právně nezávazný dokument. Ačkoliv bylo například Československo zakládajícím členem OSN, komunistický režim dlouhá léta lidská práva pošlapával, nejvíce u lidí, které státní moc pronásledovala. Lidé s postižením bydleli nejčastěji v ústavech bez možnosti jiné volby a o jejich důstojnosti či právech se nemluvalo.

V 60. letech 20. století se začaly ozývat hlasy hnutí za lidská práva. V USA to bylo hnutí za občanská práva (Afroameričanů) a hnutí za práva žen. K tomu se přidalo hnutí za nezávislý život (Independent Living), které vzniklo na konci 60. let na univerzitě v Berkley v podobě skupiny Rolling Quads, která usilovala o rovnoprávnost lidí s postižením a bez.³ K myšlenkám hnutí se přidávaly další skupiny a v Evropě vznikla Evropská síť pro nezávislý život⁴ (European Network on Independent Living), jejíž součástí je od roku 2008 i Evropská koalice pro komunitní život.⁵

Listina základních práv a svobod se stala v Československu ústavním zákonem až v roce 1991 a Česká republika ji pak přejala v roce 1993 jako usnesení č. 2/1993 Sb.⁶ První článek tohoto zákona obsahuje větu, že „*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“⁷ Po roce 1989 byly založeny desítky organizací, které hájily práva a prosazovaly zájmy lidí s postižením. Ty od roku 1991 zastřešoval Sbor zástupců organizací zdravotně postižených a Sdružení zdravotně postižených v ČR, z nichž v roce 2000 vznikla Národní rada osob se zdravotním postižením ČR.⁸

Sociální práce staví na demokratických hodnotách, proto zde lidská důstojnost a svoboda má své důležité místo. „*Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu.*“⁹ Mezi zásadní

¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, s. 106.

² Valné shromáždění OSN, *Všeobecná deklarace lidských práv*, s.1 Úvod.

³ Srov. <https://www.apoa.cz/index.php/o-osobni-asistenci/zakladni-udaje/historie-osobni-asistence>.

⁴ Viz. <https://enil.eu/>.

⁵ Viz. <https://community-living.info/>.

⁶ Srov. <https://www.zakonyprolidi.cz>.

⁷ Usnesení č. 2/1993 Sb, čl.1.

⁸ Srov. KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*, s. 69.

⁹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 201.

hodnoty sociální práce se řadí jedinečnost každého člověka, jeho právo na svobodu a spravedlnost, ale taky odpovědnost vůči společnosti, na jejímž základě má pak člověk nárok na společenskou solidaritu. Sociální pracovník tak vyjadřuje respekt každému klientovi a mimo jiné se jej snaží zapojovat do společenských struktur od rodiny po komunitu.¹⁰

Lidská důstojnost a svoboda, která je zároveň spojena s odpovědností, náleží i lidem s postižením. Znamená to, že by lidé s postižením měli mít i přes svou větší či menší závislost na druhých možnost svobodně rozhodovat o svém životě a nést důsledky svých rozhodnutí. Samozřejmě, že lidé s těžším mentálním postižením k tomu budou potřebovat vyšší míru podpory, přístupně upravené informace apod. Vždy by ale měla být zachována snaha o zapojení lidí s postižením a tím i zachování jejich lidské důstojnosti. Přestože byla lidská práva koncipována jako náležející všem, lidé s postižením dlouho patřili mezi skupiny, kterým bylo zasahováno do jejich integrity, byli diskriminováni a nebyl jim umožněn přístup do otevřené společnosti.¹¹ To je i důvodem vzniku Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, dokumentu, který zdůrazňuje, že nositeli práv jsou i lidé s postižením, vytyčuje oblasti, ve kterých dochází nejčastěji k jejich porušování, a doporučuje státům strategie k odstraňování porušování práv lidí s postižením.

1.2 Úmluva o právech lidí se zdravotním postižením

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je mezinárodní lidskoprávní smlouva, kterou přijalo Valné shromáždění OSN na konci roku 2006. Česká republika ji podepsala v roce 2007 a v platnost vstoupila 29. 10. 2009. K úmluvě patří také Opční protokol, díky kterému mohou státy úmluvy uznat Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením a jeho pravomoci. Ten následně může po vyčerpání opravných prostředků ČR řešit stížnosti na porušení práv vyplývajících z úmluvy. Opční protokol vstoupil v naší zemi v platnost až 23. září 2021.¹²

Úmluva vznikla za účelem „*podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti.*“¹³ Státy úmluvy se zavazují podporovat nezávislost, zapojení do společnosti, rovné příležitosti, přístupnost pro lidi s postižením. Bojovat také proti jejich diskriminaci a zvyšovat povědomí veřejnosti. Úmluva zmiňuje právo na soukromí, habilitaci a rehabilitaci, právo na zaměstnání, ale i na účast na veřejném a politickém životě.¹⁴

1.2.1 Článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením

Článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením se týká nezávislého způsobu života a zapojení do společnosti. Zaručuje možnost svobodně si zvolit místo a formu pobytu, dostupnost služeb realizovaných v domácím prostředí, jako je osobní asistence, výslovně zde zmíněná, a také přístupnost zařízení a služeb komunitního typu.¹⁵

¹⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 70.

¹¹ Srov. GRUNEWALD, K. *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*, s. 3.

¹² Srov. <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/dokumenty/opcni-protokol-k-umluve-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim-190927/>.

¹³ *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*, čl. 1.

¹⁴ Srov. *Tamtéž*.

¹⁵ Srov., *Tamtéž*, čl. 19.

Přesto nejen v České republice žije stále mnoho lidí s postižením v pobytových zařízeních, segregováni od ostatních, někteří i po celý život.¹⁶ Tím je jim jakékoliv začlenění a nezávislý způsob života znemožněn. To naznačuje i definice ústavu Evropské koalice pro komunitní život „*Ústav je jakékoli místo, ve kterém jsou lidé, kteří byli označeni jako postižení, izolováni, segregováni a/nebo nuceni žít pohromadě. Je to rovněž jakékoli místo, ve kterém lidé nemají moc nad svými životy, nebo jim je výkon této moci znemožněn, a nemohou konat vlastní každodenní rozhodnutí.*“¹⁷ V registru poskytovatelů sociálních služeb je k 7. 12. 2021 stále zapsáno 208 domovů pro osoby se zdravotním postižením. Pravdou je, že některé z nich již prošly transformací a bydlení je v nich je rozděleno do více menších zařízení, stále ale fungují pod názvem DOZP. Česká republika bohužel patří mezi státy, které tímto porušují článek 19, neboť stále fungující velká zařízení ústavního typu, navíc často umístěná mimo původní bydliště klientů a celkově v izolovaných lokalitách, nemohou vytvářet podmínky pro začleňování lidí s postižením do komunity nebo vytváření a posilování vztahů s rodinou, přáteli a širší komunitou.¹⁸

Pro větší svobodu a nezávislost lidí s postižením se lépe hodí využívání služeb komunitního typu při bydlení samostatném, v rámci rodiny nebo v komunitním chráněném bydlení. „*Aby bylo zajištěno, že lidé s postižením budou mít stejné volby, svobody a moc nad svým životem jako ostatní občané, je třeba, aby veškerá asistence, která jim je v praxi poskytována, vycházela z jejich vlastních voleb a cílů.*“¹⁹ Komunitní služby více naplňují tento požadavek. Je zde větší pravděpodobnost individualizace a přizpůsobení služby klientovi a ne naopak. Bývají také schopné pružněji reagovat na proměny potřeb klienta v čase.

Evropská koalice pro komunitní život při aplikaci úmluvy do praxe doporučuje státům spolupracovat s lidmi s postižením a jejich organizacemi, jinak hrozí, že praktiky z ústavů se uhnízdí i v komunitních službách.²⁰ V roce 2016 vydal Evropský parlament usnesení o provádění úmluvy, ve kterém „*vyjadřuje hluboké politování nad tím, že EU nevedla formální konzultace s organizacemi zastupujícími osoby se zdravotním postižením při přípravě na přezkum ze strany Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením v roce 2015 a při sestavování zprávy o pokroku; žádá organizace zastupující osoby se zdravotním postižením, aby se aktivně zapojily do schůzí týkajících se úmluvy jako nezávislá strana, a to i účastí v oficiálních delegacích EU při příštích přezkumech.*“²¹

Přestože cesta k momentu, kdy bude reálná situace odpovídat požadavkům úmluvy, je ještě velmi dlouhá, je samotná existence tohoto dokumentu výrazným a důležitým krokem ke zrovnoprávnění lidí s postižením. Listina základních práv a svobod samozřejmě zahrnuje i lidi s postižením, když ve svém prvním článku říká, že „*Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i právech...*“²² Úmluva ale shrnuje a vypichuje práva lidí s postižením a zaměřuje se na oblasti, ve kterých nejsou jejich práva velmi často naplňována a kde jsou tito lidé diskriminováni. Nadto stanovuje mezinárodní orgán, u kterého je možné se dodržování zmíněných práv dovolávat. Ukazuje vědomí, že lidé s postižením jsou „*subjekty schopnými řídit a kontrolovat své osobní osudy, nikoli objekty,*

¹⁶ Srov. Evropská koalice pro komunitní život *Náhled na Článek 19 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením*, s. 4.

¹⁷ Tamtéž, s. 12.

¹⁸ Srov. *Tamtéž* s. 8.

¹⁹ *Tamtéž* s. 7.

²⁰ Srov. *Tamtéž* s. 12.

²¹ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0203_CS.html.

²² Usnesení č. 2/1993 Sb. *Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁVA SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky*, čl. 1.

„*kteří mají být svěřováni do péče ostatním,*“²³ jak je vnímala společnost dříve a jak je stále vnímají ústavní zařízení. Mezinárodní hnutí za nezávislý život zmiňuje jako velmi důležitý konkrétně článek 19 zabývající se nezávislým životem i osobní asistencí, který navíc zdůrazňuje protiprávnost nucení lidí s postižením k životu v ústavních zařízeních.²⁴ „*Toto je velmi důležité, jelikož dosud neexistoval žádný mezinárodní právní nástroj, který by uznával rovné právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství s možnostmi volby na rovnoprávném základě s ostatními.*“²⁵

2 Možnosti bydlení lidí s postižením v ČR

V České republice mají lidé s postižením, kteří potřebují určitou míru podpory nebo péče, několik možností, jak bydlet. Ve druhé kapitole shrnu a popíšu tyto možnosti sahající od zcela samostatného bydlení s podporou terénních sociálních služeb, přes menší pobytové služby komunitního typu v rámci služby chráněné bydlení, až po velká pobytová zařízení ústavního typu. Připomenu i to, že mnoho lidí s postižením bydlí také dlouhodobě se svojí rodinou, což považuji za ideální v dětském věku, každý člověk se ale potřebuje v určitém věku alespoň do určité míry od rodičů osamostatnit. Navíc pečující rodině budou v budoucnu ubývat síly a je třeba, aby byli lidé s postižením připraveni i na život bez ní. Na tom je dobré pracovat v mladším věku, jinak se může stát, že okolnosti takového člověka dovedou právě do velkých pobytových zařízení, kde může být život diametrálně odlišný od života v rodině.

2.1 Bydlení mimo zařízení sociálních služeb

Jak jsem již zmínila, bydlet mimo sociální služby lze v rodině, zcela samostatně s využitím terénních služeb, anebo v rámci spolubydlení, což ale zatím není příliš rozšířená varianta.

Bydlení mimo zařízení sociálních služeb je bydlení v přirozeném prostředí. „*Je dokázáno, že lidé s postižením nepotřebují žít v ústavech, ať už je jejich postižení jakkoliv závažné. A život v otevřené společnosti rovněž vede k větší míře nezávislosti a k osobnímu rozvoji jednotlivce.*“²⁶ Prostředí, které člověk obývá má něj tedy velký vliv, a bydlet v přirozeném prostředí je přirozené, a to bez ohledu na to, jestli má člověk nějaké postižení nebo spadá z jakéhokoliv jiného důvodu do cílové skupiny sociálních služeb.

2.1.1. Bydlení v rodině

Bydlení v rodině se jeví jako nejpohodlnější a nejběžnější, pokud je rodina láskyplná a fungující, což samozřejmě není ve stu procentech případů. Navíc „*platí, že domácí péče je pro stát daleko levnější než péče poskytovaná u registrovaných poskytovatelů... Pečující osoba svou aktivitou, přesně řečeno „hodinami tvrdé práce“, šetří státu peníze.*“²⁷ Péče o člena rodiny s těžším postižením je velmi náročná, a to jak fyzicky, psychicky, tak také ekonomicky. Zatímco státu pečující rodina finance šetří, sama často

²³ Evropská koalice pro komunitní život *Náhled na Článek 19 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením*, s. 33.

²⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 20.

²⁵ *Tamtéž*, s. 20.

²⁶ GRUNEWALD, K. *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*, s. 3.

²⁷ MICHALÍK, J. a kol. *Kvalita života osob pečujících o člena rodiny s těžkým zdravotním postižením*, s. 26.

svou ekonomickou úroveň snižuje.²⁸ Dlouhodobá péče o člověka s postižením také velmi často rodinu vzdaluje ostatním lidem a znemožňuje nebo komplikuje její běžné aktivity a kontakty.²⁹

Považuji tedy za důležité, aby pečující rodina, ať už primární nebo sekundární, měla možnost doplnit svou péči terénními sociálními službami a získat tak čas pro sebe a zároveň i určitý odpočinek od rodiny pro svého člena s postižením. „*Mnoho lidí s postižením žijících ve vlastních rodinách je rovněž vyčleněno ze společnosti, jelikož postrádají nezbytnou podporu, aby se mohli účastnit života v místní komunitě.*“³⁰ Co se týče bydlení v primární rodině, je tento stav navíc většinou udržitelný jen do určité doby. Rodiče posléze ztrácejí síly, nebo tu již nejsou, a potom je třeba hledat nějaké jiné řešení. Pokud má ale člověk s postižením svou sekundární rodinu, je to ideálním stavem.

2.1.2 Samostatné bydlení

Další možností je zcela samostatné bydlení s využitím terénních sociálních služeb nebo služeb asistenta sociální péče, tedy člověka, který není ani rodinným příslušníkem, ani zaměstnancem nějakého poskytovatele sociálních služeb. Tento asistent musí být starší 18 let a zdravotně způsobilý pečovat o jiného člověka.³¹

U registrovaných poskytovatelů sociálních služeb nejčastěji využívají v případě samostatného bydlení lidé s tělesným postižením službu osobní asistence a lidé s mentálním postižením službu podpora samostatného bydlení. Člověk si tak může opravdu řídit svůj život čistě podle svého uvážení a plně využít svou svobodu. Samostatností také získává respekt okolí. Problémem tu ale bývá finanční nákladnost, kdy příspěvek na péči často nepokryje ani polovinu nákladů na službu,³² a dostupnost služeb v jednotlivých regionech. Tu sice zaručuje úmluva³³, ale realita tomu neodpovídá. V dostupnosti je rozdíl mezi velkými městy a venkovem, ve městech jsou navíc lepší podmínky, co se týče architektonických bariér, pracovního uplatnění i volnočasových aktivit. Pro lidi s tělesným postižením mívají města k dispozici více přizpůsobených bytů, ať už „sociálních“ nebo tzv. bytů zvláštního určení, které jsou bezbariérové. Tyto byty jsou ale většinou na periferii, kde se posléze kumulují lidé s postižením a vzniká tak jiný typ segregace. „*Tím vlastně politika sociálního státu předjímá potřeby všech osob na vozíku v oblasti bydlení. Za klíčový faktor považuje unifikovanou, pro všechny stejnou bezbariérovost bytu. A možná taky skrytě předpokládá, že se člověku s postižením nejlépe žije mezi lidmi „s podobným osudem“ a v klidném prostředí, kde se může pokojně projíždět po přilehlých parčících.*“³⁴ Stále je to ale samostatné bydlení bez režimu dne daného službou, kde si člověk může žít po svém, tedy tak svobodně, aby jeho svoboda nenarušovala svobodu ostatních.

²⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 101.

²⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 97.

³⁰ *Náhled na Článek 19 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením*, s. 4.

³¹ Srov. *Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách*, §83.

³² Srov. www.patystupen.cz.

³³ Srov. *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*, čl. 19.

³⁴ RUDOLFOVÁ, J. *Úplně obyčejná bytová politika* [online], dostupné na <https://a2larm.cz/2017/06/uplne-obycejna-bytova-politika/>.

2.1.3 Spolubydlení

Spolubydlení je formou bydlení, kde několik nepříbuzných osob sdílí jeden byt. Většinou má každý spolubydlící svůj vlastní pokoj, ostatní prostory jako toaleta, koupelna, kuchyně jsou společné. Důležité je, aby zde měl každý soukromí, které potřebuje, a panovala dohoda o hranici toho, co jsou spolubydlící připraveni sdílet.³⁵ Tento typ bydlení obvykle využívají studenti, pro které je velkou výhodou sdílení nájemného či jiných plateb za bydlení. Výhodou je i možná vzájemná pomoc spolubydlících a společnost, kterou si navzájem dělají. Přestává to ale být výhodou, pokud si spolubydlící nerozumí. Aby při spolubydlení nevznikaly zbytečné konflikty, je dobré také dohodnout se na určitých pravidlech, mimo jiné v používání společných prostor.

Lidé s postižením mohou při spolubydlení využít právě výhody vzájemné pomoci, ale i společnosti. Mohou se tak vyhnout pocitu osamělosti, kterým jinak mnozí trpí. Lidé, se kterými spolubydlí, si také mohou částečně sami vybrat, minimálně ze zájemců, kteří se o spolubydlení přihlásili. Pracovníky ve službách si totiž vybrat nemohou, rozhodně ne v domovech. V komunitních službách je větší snaha propojovat pracovníky s klienty, kteří si rozumí, ale není to zárukou, a ne vždy to jde. Co se týká pravidel, vždy se musejí nějaká dodržovat, ale při spolubydlení jde o pravidla, na kterých se shodnou spolubydlící, tedy přijatá zevnitř. V bydlení v rámci sociálních služeb jsou to pravidla daná zvenku. Každý člověk raději dodržuje pravidla vnitřně stanovená, zároveň zde může být větší flexibilita pravidla, která nevyhovují, měnit a přizpůsobovat potřebám konkrétních lidí. Na druhou stranu zde chybí formální možnosti vynucování dodržování pravidel, podávání stížností apod.

Tato forma dobrovolného spolubydlení lidí s postižením a bez zatím u nás není příliš rozšířená. První vlašťovky se ale již objevují. Osobně ji vidím jako velmi přirozenou formu bydlení hlavně pro mladé lidi s postižením před úplným osamostatněním. Stejně přirozenou jako to, že všeobecně mladí lidé odcházejí od rodičů a staví se na vlastní nohy. Přechod od rodiny k samostatnosti přes mezikrok spolubydlení může být ulehčující. Člověk si vyzkouší, o co je třeba se v domácnosti postarat, a tyto starosti sdílí s ostatními spolubydlícími. Zažije zde přirozené spontánní chování mladých lidí, dělá jednoduše to samé, co jeho vrstevníci, včetně různých studentských večírků. Může např. chodit spát, kdy chce, a vyzkoušet si, co udělá nevyspání, když má druhý den nějaké povinnosti. Myslím tím, že si zažije třeba i negativní zkušenosti, které jsou velmi důležité a které mu v ústavním bydlení zažít neumožní. Stejně jako při samostatném bydlení může doplňovat pomoc spolubydlících službami typu osobní asistence. Díky tomu stejně jako při samostatném bydlení má člověk *„možnost rozhodovat o vlastním životě a samozřejmě také za něj převzít odpovědnost.“*³⁶

2.2 Bydlení v pobytových službách

Pokud člověk s postižením nemůže nebo nechce bydlet sám či s rodinou, ať už z jakýchkoliv důvodů, může využít pobytová zařízení sociálních služeb. V době deinstitucionalizace je snaha dávat přednost komunitním formám v rámci služby chráněné bydlení, stále ale existují velké ústavy pod službou domov pro osoby se zdravotním postižením. Stává se také, že člověk zvyklý bydlet s vlastní rodinou se po

³⁵ Srov. ŠESTÁKOVÁ, I. et al. *Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením*, s. 27.

³⁶ NOVOSAD, L. *Východiska a principy realizace služeb osobní asistence v ČR*, s.31.

jejím odchodu dostane do takového typu zařízení, navíc daleko od místa, kde žil celý život. Jindy se rodina jednoduše starat nemůže nebo nechce, případně si myslí, že péče v ústavu bude kvalitnější, než jakou je schopna poskytnout sama. Ale „*k využití pobytových služeb by mělo dojít až ve chvíli, kdy není možné jiné řešení. A i v tomto případě by měli mít všichni možnost žít co nejvíce samostatným životem, v individuálních domácnostech, kde budou mít soukromí a prostor pro využití svých dovedností a schopností.*“³⁷ K tomu se více přibližují služby chráněného bydlení než domovy.

Je důležité, aby i bydlení v jakémkoliv pobytovém zařízení bylo založeno na tzv. principech normality. Běžně se člověk pohybuje mezi třemi oddělenými sférami, kterými jsou:

- bydlení a spánek
- vzdělávání a zaměstnání
- volný čas³⁸

U lidí s postižením by tomu nemělo být jinak. Ale např. v pobytových službách ústavního typu tyto sféry splývají. Člověk s postižením tráví celé dny v jednom prostředí, kde spí, vzdělává se nebo pracuje i tráví volný čas. V ústavu má totiž pokoj, navíc sdílený s dalšími obyvateli, školu či dílnu i volnočasové aktivity (v tom lepším případě aktivity, v horším tráví volný čas na lůžku). Kromě sfér tak splývají i dny, týdny a roky. Lidé s postižením mají své potřeby jako ostatní a ty zde nejsou naplňovány. Princip normality totiž stojí na třech základních pilířích, kterými jsou normální rytmus života (dne, týdne, roku), normální prostředí (střídání prostředí pro spánek, činnost a volný čas) a společensky ceněné způsoby naplnění potřeb (smysluplné a adekvátní věku).³⁹

Aby člověk mohl považovat místo, kde bydlí, za domov, musí prostředí vykazovat určité znaky, a ne mít pouze slovo domov v názvu služby. „*Domov má svoji atmosféru, cítíme se zde uvolněně. Musíme mít možnost se v něm zabydlet, vtisknout mu svoji osobitost, zaplnit ho svými předměty, svým nábytkem, svým nepořádkem.*“⁴⁰ Dále je tu otázka soukromí, vědomí, že člověk může svůj prostor uzamknout, že se tam může uchýlit, v případě potřeby být sám, že mu nikdo neprochází a nekontroluje jeho věci. Doma si chce člověk dělat vše tak, jak chce.⁴¹

V chráněném bydlení i v DOZP si v dnešní době může člověk svůj prostor zaplnit vlastními předměty, což je jedna z věcí přispívajících k pocitu domova. Horší je to ale s režimem dne a nastavenými pravidly. Při jakémkoliv soužití více lidí je nutné dodržovat nějaká pravidla, ale ve službách často nevycházejí od obyvatel, ale jsou daná zvnějšku. V domovech je také pevně daný režim dne, který odpovídá potřebám spíše personálu než klientů. V mnoha případech je to zapříčiněno podstavem personálu, který potom nemůže věnovat klientům individuální péči.⁴² Služba chráněného bydlení je v tomto ke klientům vstřícnější.

Bydlení v pobytových sociálních službách podléhá zákonu č.108/2006 Sb. o sociálních službách. To znamená, že jsou zde garantovány určité prováděné úkony, personální obsazení, cena služby, zpracovaná metodika práce, možnost podávat stížnosti atd. Poskytovatelé sociálních služeb v neposlední řadě podléhají kontrole inspekce

³⁷ ŠESTÁKOVÁ, I. et al. *Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením*, s. 5.

³⁸ Srov. Veřejný ochránce práv *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*, s. 47.

³⁹ Srov. *Tamtéž*.

⁴⁰ ŠESTÁKOVÁ, I. et al. *Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením*, s. 10.

⁴¹ Srov. *Tamtéž*.

⁴² Srov. Veřejný ochránce práv *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*, s. 14-16.

sociálních služeb, kterou může kdokoliv, tzn. včetně uživatelů služby, i anonymně upozornit a povolát na kontrolu.

2.2.1 Bydlení v pobytových zařízeních komunitního typu

Jedná se o menší zařízení většinou pod službou chráněné bydlení. Zde je možno dodržet princip malé skupiny, která pomáhá k vytvoření osobnějších a trvalejších lidských vztahů jak mezi klienty navzájem, tak mezi klienty a personálem. Malá skupina také snižuje míru konfliktů a rutinních činností a přispívá k možnostem lidí s postižením účastnit se života společnosti mimo zařízení.⁴³ „*Chráněné bydlení – je sociální pobytová služba poskytovaná převážně v bytech a rodinných domcích, které mohou být vlastněny nebo pronajímány poskytovatelem služby. Počet lidí v jedné domácnosti není zákonem stanoven, ale ze zkušenosti ze zahraničí a dobré praxe se jeví pro poskytování tohoto typu služby optimální počet uživatelů v jednom bytě 2-5 a v rodinném domě 4-8 uživatelů.*“⁴⁴

Jsou zde soukromé prostory jednotlivých obyvatel a některé společné prostory jako obývací pokoj, kuchyně, často sociální zařízení. Pokud se jedná o dům, bývá zde společná zahrada, o kterou obyvatelé společně pečují. V chráněném bydlení mohou probíhat společné aktivity, ale měl by zde být prostor i pro soukromé aktivity jednotlivých obyvatel, případně společné pro podskupiny přirozeně vytvořené, a to aktivity svobodně zvolené.

V době deinstitucionalizace je služba chráněné bydlení přijatelnější možností bydlení lidí s postižením než domovy pro osoby se zdravotním postižením. Ideálně by ale měla být mezikrokem od ústavního zařízení k samostatnému bydlení. Člověk s postižením odcházející, ať už od rodiny nebo z bydlení ústavního typu, by zde měl mít možnost si vyzkoušet samostatnější formu bydlení zaštitěnou sociální službou. Nahlédnout na své limity a zvýšit si dovednosti potřebné pro samostatné bydlení, a následně se přesunout do něj. Některá chráněná bydlení vznikají samostatně nebo přidruženě k ambulantním sociálním službám, jiná v rámci transformace ústavní péče. Dobrým příkladem transformace budiž např. Domov Svojsice, kde se z areálu zanedbaného barokního zámku s pokoji až pro šest osob klienti přestěhovali do zatím 10 bytů chráněného bydlení s různou kapacitou a dispozicí ve třech různých městech včetně Prahy.⁴⁵

Mezi komunitní bydlení pod službou chráněné bydlení patří i Villa Vallila v Červeném Újezdu u Votic, která bude předmětem srovnání v další části práce. U Villy Vallily je přidanou hodnotou zaštitění mezinárodním křesťanským hnutím Archa, založeným Jeanem Vanierem v 60. letech ve Francii.

2.2.2 Bydlení v pobytových zařízeních ústavního typu

„*Pojem ústav označuje jednu či více budov, které jsou oddělené od okolí, ve kterých žije pohromadě velký počet lidí rozdělných do různých oddělení.*“⁴⁶ Bydlení v ústavěch bylo dříve pro lidi s postižením jedinou alternativou bydlení v rodině. Ústavy bývaly mnohdy v okrajových částech obcí a lidé s postižením tak byli izolováni od běžné společnosti. Souhlasím s názorem K. Grunewalda, že „*Nikdo by nechtěl žít v ústavu, tak, jak jsou k takovému životu nuceni lidé s postižením. Nikdo by si ne zvolil život v odloučení*

⁴³ Srov. GRUNEWALD, K. *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*, s. 5-6.

⁴⁴ ŠESTÁKOVÁ, I. et al. *Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením*, s. 79.

⁴⁵ Srov. www.domovsvojsice.cz.

⁴⁶ GRUNEWALD, K. *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*, s. 7.

*od svých milovaných a mimo přízeň otevřené společnosti. Nikdo by nechtěl trávit svůj život v závislosti na lidech, které si sám ne zvolil.*⁴⁷ I přes snahu o transformaci ústavů stále mnoho z nich existuje a lidé jsou vnějšími okolnostmi nuceni zde žít.

Ústavy byly sice přejmenovány na domovy pro osoby se zdravotním postižením, některé byly i zrekonstruovány, ale s tím, co si představujeme pod pojmem domov, mají stále pramálo společného. Kolektivní bydlení je podle mého názoru nepřirozené. Vzhledem k tomu i vzhledem ke špatnému personálnímu zajištění nejsou v takových domovech často naplňována práva klientů. Je omezován jejich pohyb,⁴⁸ nedostávají dostatek příležitostí pro vyjádření své vůle nebo není respektována,⁴⁹ jsou nuceni žít na mnoholůžkových pokojích bez dostatečného soukromí,⁵⁰ někdy jsou dokonce přemedikováni.⁵¹

Některé domovy jistě fungují lépe a jiné hůře. Nicméně musím zopakovat, že si nedovedu představit, že by si nějaký člověk dobrovolně zvolil ústav jako své bydlení. Jako největší problém zde vidím ztrátu soukromí a nemožnost řídit si svůj nejenom život, ale častokrát ani den. Je samozřejmé, že v takové formě bydlení je nutné se přizpůsobovat ostatním, ale když se člověk nemůže sám rozhodnout, kdy půjde spát, kdy bude vstávat, kdy a jak často se půjde umýt, je to ubíjející a člověk pak nemůže růst a zrát. Člověk žijící v takovém prostředí je nutně poznamenán v oblasti citového a sociálního vývoje.⁵² To jsou jen ty úplně základní věci. Ústavy většinou neusilují o to, aby měli lidé s postižením, kteří je obývají, např. zaměstnání nebo aby se nějakým jiným způsobem začleňovali do společnosti. Myslím si, že to zároveň přispívá i ke zkreslenému povědomí veřejnosti o lidech s postižením a jejich schopnostech, ale i potřebách.

Ústavní pobytové služby sice podléhají kontrole a jejich obyvatelé by vždy měli mít možnost si stěžovat. Zůstává otázkou, do jaké míry lze tuto možnost reálně využít. Lidé, kteří potřebují k podání stížnosti podporu, ji zde ve skutečnosti nemusejí dostat.

3 Projekt „Gigabyt“

Třetí kapitola se věnuje vzniku a fungování projektu spolubydlení lidí s postižením a bez v tzv. Gigabytě spolku Ramus. Je to první ze tří srovnávaných projektů. Dotknu se zde i činnosti spolku. Nakonec popíšu výhody a nevýhody tohoto konkrétní spolubydlení z mého pohledu, jehož východiskem je naplnění stanovených kritérií.

*„Gigabyt je gigantický byt v centru Prahy, ve kterém spolu od listopadu 2016 žije šest lidí s postižením a bez něj.*⁵³ Toto spolubydlení lidí s postižením a bez je projektem spolku Ramus, který jinak organizuje víkendové výlety, letní tábory a další aktivity pro lidi s postižením. Fungování spolku je založeno na dobrovolnosti a neformálních vztazích. Lidi v Ramusu propojuje dlouholeté přátelství a schopnost vnímat lidi s postižením jako přirozenou součást společnosti. Smyslem je, aby lidé s postižením zažívali podobné věci jako lidé bez postižení. Jedná se o typ neformální podpory.

⁴⁷ Tamtéž s. 3.

⁴⁸ Srov. Veřejný ochránce práv *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*, s. 17.

⁴⁹ Srov. *Tamtéž* s. 31.

⁵⁰ Srov. *Tamtéž* s. 39.

⁵¹ Srov. *Tamtéž* s. 31.

⁵² Srov. GRUNEWALD, K. *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*, s. 4.

⁵³ <https://www.ramus.je/nejlepsi/index.php/aktivita/gigabyt/813-gigabyt>.

Gigabyt byl myšlen také jako odpověď na nedostupné bezbariérové bydlení v Praze, kdy byl systém pronájmů bytu zvláštního určení nastaven tak, že znemožňoval ucházet se o byt lidem, kteří neměli alespoň dva roky v Praze trvalé bydliště. Zároveň byl velmi netransparentní, protože při odmítnutí nebylo prakticky nutné odůvodnění, nebylo proti němu odvolání, a zároveň to znemožňovalo na dalších pár let podat žádost znovu.

3.1 Spolek Ramus

Původně občanské sdružení Ramus vzniklo na konci roku 2009 v návaznosti na zanikající jihočeskou organizaci Proutek, která organizovala letní tábory pro mladé lidi s postižením. Odkazem je i název sdružení Ramus, což v latině znamená větev. Kromě táborů začali lidé ve sdružení pořádat i víkendové výlety a různé kroužky.⁵⁴ V té době stačily na činnost sdružení účastnické příspěvky a nikdo nebyl za práci v Ramusu finančně hodnocen. Pro nadstandardní výdaje byly pořádány benefiční akce, např. když bylo potřeba pořídit větší automobil pro doprovázení a převoz zázemí pro skupinu jinak cestující veřejnou dopravou.⁵⁵

V roce 2013 proběhla změna a byl ustanoven tým lidí, kteří se starají o chod organizace a jsou za to finančně ohodnoceni. Jelikož se Ramus neuchází o dotace či granty, byla mezi nově vzniklými pozicemi i pozice fundraisera.⁵⁶ Forma občanského sdružení se posléze změnila na zapsaný spolek, který má své stanovy a orgány. Ramus nicméně stále funguje hlavně na dobrovolnictví a ctí tyto zásady:

- „*Ramus je platforma pro společné setkávání a aktivní využívání volného času mladých lidí s postižením i bez něj.*
- *Ramus je snaha být co nejméně závislý na grantových a dotačních systémech.*
- *Ramus je cesta, jak bořit zažitě předsudky a inspirovat jednotlivce i organizace kolem sebe.*“⁵⁷

Po pořízení dodávky v roce 2013 začal spolek pořádat kromě táborů, víkendových výletů a procházek po Praze také tzv. roadtripy. Roadtripy jsou cca deseti až čtrnáctidenní výlety do zahraničí, na které se jezdí právě dodávkou, proto i počet účastníků je menší – devět lidí. Vždy jsou mezi nimi i lidé s postižením, kterým ostatní asistují. V rámci roadtripů navštívily posádky dodávky třeba Balkán, Polsko, Makedonii nebo Kazachstán.⁵⁸

3.2 Historie Gigabytu

V roce 2016 vznikla v Ramusu myšlenka na společné bydlení ve velkém bytě. „*Podle plánu se měli v Gigabytě polovinu dní v měsíci střídat lidé s fyzickým či mentálním handicapem a jeden z nich měl být součástí stálého osazenstva.*“⁵⁹ Bylo nutné ještě najít odpovídající byt, tedy dostatečně velký, s dostatečným množstvím pokojů kvůli soukromí, a navíc bezbariérový, protože se počítalo i s lidmi na vozíku. To se podařilo asi po devíti měsících a našel se rozlehlý byt v centru Prahy na Vinohradech. Začalo se v něm

⁵⁴ Srov. <https://www.ramus.je/nejlepsi/index.php/myslenka>.

⁵⁵ Srov. *Jemně fialová revoluce v občanském sdružení Ramus* [online], dostupné na https://www.ramus.je/dok/JFR_111113.pdf.

⁵⁶ Srov. *Tamtéž*.

⁵⁷ <https://www.ramus.je/nejlepsi/index.php/myslenka>.

⁵⁸ Srov. <https://www.ramus.je/nejlepsi/index.php/aktivita/roadtripy>.

⁵⁹ RUDOLFOVÁ, J. *Úplně obyčejná bytová politika* [online], dostupné na <https://a2larm.cz/2017/06/uplne-obycejna-bytova-politika/>.

bydlet v listopadu 2016. Původně zde bydlelo dohromady šest osob, pět z nich asistovalo a jedna byla příjemce asistencí. Kromě toho se v bytě začaly pořádat společné víkendy spolku Ramus v menším počtu lidí, než bývalo na výletech. Přes týden pak lidé v Gigabytě umožňovali dalším lidem s postižením vyzkoušet si toto bydlení třeba jen na pár dní. Ramus propojuje nejen lidi s postižením a bez, ale i lidi s různými typy postižení. Proto si pobyt v Gigabytě, ať už jakkoliv dlouhý, vyzkoušeli lidé s fyzickým, mentálním, kombinovaným postižením i lidé s poruchou autistického spektra. Výhodou bylo, že se všichni lidé znali ze spolku Ramus a při společném bydlení se mohli ještě více poznávat a prohlubovat vztahy mezi sebou.⁶⁰

Gigabyt byl poměrně úspěšný a po tom, co o projektu vyšlo několik článků a reportáž, snížil dokonce majitel výši nájemného vzhledem k prospěšnosti Gigabytu. Nájemné úměrně odpovídalo tomu, že jedná o velký byt v pražské čtvrti Vinohrady není. Jak už bylo zmíněno, Ramus nevyužívá dotace či granty, takže úhrada nájemného byla pouze na lidech, kteří zde bydleli. Zároveň byla dohoda, že každý platí dle svých možností, s ohledem na velikost pokoje, který obývá.

Ohlasy lidí s postižením, kteří si mezi prvními vyzkoušeli bydlení na Gigabytě, byly pozitivní. *„Bylo to spolubydlení se vším všudy. Odžila jsem si tu etapu života, která většinou probíhá na vysoké škole. Takové to party období, chození do hospod, prázdný bojler a takové ty srandy.“* *„Mně to strašně obohatilo. Například v tom, že už tolik nepotřebuju mámu, že jsem víc samostatná.“*⁶¹ Lidé s postižením bydlící na Gigabytě většinou kombinují pomoc od spolubydlících s placenou osobní asistencí od registrovaného poskytovatele. Jitka Rudolfová, první osoba s postižením, která bydlela v Gigabytě nastalo, také zdůrazňuje, že toto bydlení naplnilo některé její potřeby, které by jiné bydlení naplnit nemohlo *„Hlavní prioritou je bydlet co možná nejlépe v centru, abych to měla všude blízko a aby za mnou mé asistentky nemusely dojíždět na konečnou metra či ještě dál. Raději oželím dokonalou bezbariérovost, než aby mi jel poslední autobus v půl dvanácté.“*⁶²

3.3 Gigabyt do současnosti

Jako stálé bydlení posloužil Gigabyt postupně dvěma lidem s postižením. Původní obyvatelka Jitka se po necelém roce odstěhovala do samostatného bytu, který je nedaleko Gigabytu, takže opět v centru Prahy. Po ní přišel nový spolubydlící, který v bytě bydlí dodnes, a ačkoliv dostal nabídku na samostatný byt, rozhodl se kvůli bydlení se spolubydlícími zůstat. Asistenci využívá primárně od poskytovatele služby, spolubydlící mu pomáhají hlavně v nouzových situacích a účastnil se také mnoha víkendových akcí. V době první vlny pandemie covid-19 se ukázalo jako výhodné, že byl v Gigabytě spolubydlícím právě asistent z Asistence (poskytovatel služby), a tak vytvořili stálou dvojici a zamezilo se kontaktům s více lidmi.⁶³

Asistujících spolubydlících se v tomto projektu vystřídal mnoho a zůstávali zde různě dlouhou dobu, někteří rok, někteří tři roky, a někteří třeba jen tři měsíce. Nyní v bytě bydlí tři lidé bez postižení. Když měl někdo v plánu se odstěhovat, hlásil to s předstihem, aby se včas našel někdo nový. Začínalo se hledat přednostně mezi asistenty

⁶⁰ Srov. HOUDEK, L. *Jak přirozeně propojit lidi s postižením i bez? Gigabyt ví, jak na to* [online], dostupné na <https://www.hatefree.cz/clanky/gigabyt>.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² RUDOLFOVÁ, J. *Úplně obyčejná bytová politika* [online], dostupné na <https://a2larm.cz/2017/06/uplne-obycejna-bytova-politika/>.

⁶³ Srov. *Deník Gigabytu*, nepublikovaný dokument, archiv autorky.

Ramusu, aby se dál udržela myšlenka Gigabytu – kromě spolubydlení s lidmi s postižením také respitní pobyty a víkendové akce.⁶⁴

Víkendových akcí se během fungování Gigabytu uskutečnilo přibližně třicet a účastnili se jich lidé s různými typy postižení ve věku 18-35 let.⁶⁵ Ti se vždy podíleli na vymýšlení i schvalování programu. Společně shlédli mnoho filmů, navštívili mnoho výstav a open air akcí a podnikli několik výletů.⁶⁶ Za víkendový pobyt vybírali obyvatelé Gigabytu finanční příspěvek, který se použil na společné vaření a zaplacení nájmu.⁶⁷ Pořádání víkendovek skončilo s pandemií koronaviru.

V současné době je snaha obnovit víkendy či respitní pobyty. V září 2021 dostali lidé, kteří pobyty využívali, nabídku na pobyt ušitý na míru. Zatím ji nikdo nevyužil.⁶⁸

3.4 Výhody a nevýhody Gigabytu

Hlavní výhodou komunity v Gigabytě je původní propojení lidí přátelskými vazbami z aktivit spolku Ramus. Lidé s postižením, kteří v bytě bydleli dlouhodobě nebo jen bydlení zkoušeli na kratší úseky, tak věděli, s kým budou byt sdílet, kdo jim bude pomáhat apod. Zároveň je nutné u lidí s vyšší mírou podpory kombinovat pomoc od spolubydlících se službou osobní asistence zvenku, mimo jiné i proto, aby bydlení bylo dlouhodobě udržitelné.

Další výhodou vidím v umístění bytu v centru Prahy, nikoliv někde odděleně na periferii. Díky tomu zde mají i lidé s postižením mnoho možností kulturního vyžití, ale i dostupnou zdravotní péči a běžné služby jako obchody, restaurace apod., více pracovních příležitostí. Protože se Praha v posledních letech velmi snaží zlepšovat, co týká bezbariérovosti, všechny vyjmenované záležitosti jsou relativně dostupné i pro lidi, kteří k pohybu používají vozík. Nejbližší zastávka metra Náměstí Míru sice zatím výtah nemá, ale je zde bezbariérová zastávka tramvaje a není to daleko např. I.P. Pavlova, kde už se lze dostat i do metra. Jak zmiňovala Jitka Rudolfová, místo je dostatečně obsluhováno i noční dopravou.

Spolubydlení v Gigabytě naplňuje principy normality i „*principy vedoucí k sociálnímu začlenění, které formuloval John O'Brien*“:

- *být začleněn v komunitě, vyskytovat se na běžných místech, kde se vyskytují i ostatní lidé,*
- *mít možnost volby a kontroly nad vlastním životem,*
- *zastávat hodnotné a důstojné sociální role,*
- *mít možnost navazovat a rozvíjet smysluplné vztahy,*
- *učit se a růst, získávat více vlastních kompetencí.*⁶⁹

Právě díky umístění Gigabytu je naplňován první zmíněný princip. Možnost volby a kontroly nad svým životem umožňuje bydlení s přáteli bez předepsaného režimu dne. Nutnost přizpůsobit se ostatním obyvatelům samozřejmě zůstává, ale v přirozeném duchu, nikoliv nařízeném shora. Hodnotné a důstojné sociální role vidím v tom, že spolubydlící jsou si zde rovni, není to rozděleno na personál a klienty. Lidé s postižením

⁶⁴ Srov. SVOBODOVÁ, J. *O gigáči*, připravovaný text na web Ramusu, dosud nepublikovaný, archiv autorky.

⁶⁵ Srov. *Tamtéž*.

⁶⁶ Srov. *Deník Gigabytu*, nepublikovaný dokument, archiv autorky.

⁶⁷ Srov. SVOBODOVÁ, J. *O gigáči*, připravovaný text na web Ramusu, dosud nepublikovaný, archiv autorky.

⁶⁸ Srov. *Tamtéž*.

⁶⁹ ŠESTÁKOVÁ, I. et al. *Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením*, s. 7.

mají možnost hledat si práci na otevřeném trhu, ale i hledat si partnera, kterého není problém přivést si domů, jak by tomu bylo v pobytovém zařízení. To souvisí i s principem navazování a rozvíjení vztahů. Lidé s postižením se v Gigabytě učí, co obnáší bydlení mimo rodinu nebo služby, a ve vztazích a komunikaci se spolubydlíci rozvíjejí sociální kompetence.

Výhodou může být také přirozené plynutí společných činností. Tedy nikdo není k ničemu nucen, činnosti nejsou úplně plánované, ale když je nápad a chuť, může se kdokoliv přidat a jde se třeba na procházku, za kulturou, do restaurace nebo se společně neformálně tráví čas doma.⁷⁰

Nevýhodou spolubydlení mimo služby je nemožnost si oficiálně stěžovat, což může být spojeno s menší jistotou, že to, co bylo dohodnuto, bude platit. Tato nevýhoda je ale podle mého názoru kompenzována dlouhodobými přátelskými vztahy. Nevýhodou ale také může být, že zde vzniká riziko pro tyto vztahy z hlediska příliš mnoho společně stráveného času a vzniku tzv. ponorkové nemoci.

Nevýhodou může být i velká otevřenost bytu pro lidi okolo spolku Ramus. Na jednu stranu se tím snižuje osamělost, ale na druhou stranu je tím vlastně omezováno soukromí. *„Téměř neustále si k nám někdo chodil posedět, popít, vykecat se nebo rovnou přespát. Živě si pamatuju ty momenty, kdy jsem se v 11 večer vrátila domů z nějakého kina a v jídelně sedělo 15 lidí a párty byla v plném proudu. Pochopitelně jsem spát nešla, i když jsem ráno vstávala do práce. Do toho tam někdy přechodně nácvikově přespávali i další lidé s postižením, za kterými zas chodili jejich asistenti. Tudíž na to vzpomínám jako na jeden nádhernej, leč vyčerpávající chumel lidí.“⁷¹*

Jako všude, kde spolu bydlí více lidí dohromady, i na Gigabytě vznikají a vznikaly občas drobné konflikty a nedorozumění. Příkladem mohou být „boje“ o jedinou koupelnu a bojler, přítomnost cizích vlasů v umyvadle, občasné mizení jídla spolubydlících, docházející společné předměty každodenního života jako je toaletní papír.⁷² Nejsem si ovšem jistá, zda toto zařadit mezi výhody či nevýhody, protože ačkoliv je to nepříjemné, je to jednoduše přirozené. Může to být příprava na další samostatný život.

4 Projekt „Spolubyt“

Čtvrtá kapitola je o dalším projektu spolubydlení, který by mohl být určitým mezistupněm mezi čistě neformálním Gigabytem a sociální službou chráněné bydlení ve Ville Vallile. Bydlení jako takové je sice mimo systém sociálních služeb, s jednou organizací a její službou sociální rehabilitace je ale úzce spjat. Opět popíšu vznik a fungování tohoto bydlení a zmíním i výhody a nevýhody, které z mého pohledu přináší. V zmíněné organizaci jsem mnoho let pracovala, v době vzniku Spolubytu jako konzultantka sociální rehabilitace, v době prvních kampaní jako osobní asistentka, proto je tato část bakalářské práce psána i z vlastní praxe.

Spolubyt je projekt neziskové organizace Asistence, o. p. s., která se kromě poskytování služeb osobní asistence a sociální rehabilitace dlouhodobě věnuje advokační činnosti pro lidi s postižením. I díky tomu možná dostala v roce 2019 nabídku od hl. m.

⁷⁰ Srov. HOUDEK, L. *Jak přirozeně propojit lidi s postižením i bez? Gigabyt ví, jak na to* [online], dostupné na <https://www.hatefree.cz/clanky/gigabyt>.

⁷¹ RUDOLFOVÁ, J. Re: *Gigáč* [elektronická pošta], osobní komunikace.

⁷² Srov. RUDOLFOVÁ, J. *Úplně obyčejná bytová politika* [online], dostupné na <https://a2larm.cz/2017/06/uplne-obycejna-bytova-politika/>.

Prahy na pronájem velkého bytu zvláštního určení. Po tom, co nabídku přijala, bydlí tomto bytě v podnájmu 6 lidí s postižením i bez. Pro lidi bez postižení je nastaveno na Prahu velmi nízké nájemné, zároveň ale mají povinnost asistovat určitý počet hodin svým spolubydlícím.

Asistence se netají tím, že inspirací pro Spolubyt byl Gigabyt spolku Ramus. Přesto jsou zde určité odlišnosti ve fungování. Jednou z nich je, že ne všichni spolubydlíci se dopředu znali, závazek osobní asistence za snížené nájemné nebo to, že za realizaci projektu stála registrovaná služba sociální rehabilitace, jejíž konzultantky jsou a byly obyvatelům k dispozici. Důležitým rozdílem je i celková výše nájemného, která je v Praze u bytů zvláštního určení snižena a s komerčním nájemným vinohradského Gigabytu se nedá srovnat.

4.1 Advokační aktivity Asistence, o. p. s.

*„Prosazujeme řešení, která umožní, aby lidé s postižením byli nedílnou součástí společnosti.“*⁷³ Asistence umí dělat úspěšné kampaně za důležitá témata týkající se lidí s postižením. Nebojí se jednat nejen s politiky, ale i společnostmi, kterých se to týká. První velkou kampaní byla kampaň za odstraňování architektonických bariér v pražské dopravě, ta začala přibližně před deseti lety. Na ni v současnosti navazuje podobná za odstraňování bariér v železniční dopravě. Od roku 2015 probíhala kampaň za zvýšení příspěvku na péči „Hlasujeme pro“, na kterou opět navazuje nová „Pátý stupeň“ za zavedení nového individualizovaného stupně příspěvku na péči.⁷⁴

Důležitou pro realizaci projektu „Spolubyt“ je ale kampaň za bezbariérové bydlení s názvem Bezbabyty.cz z roku 2018.⁷⁵ V rámci této kampaně se Asistence snažila mimo jiné zjistit, kolik bytů zvláštního určení ve vlastnictví Prahy nebo městských částí ve skutečnosti existuje. V té době byla spousta mladých lidí s postižením, kteří často pocházeli odjinud, ale po studiu v Praze chtěli zůstat kvůli lepším podmínkám, zamítnuta žádost o bezbariérový byt. Lidé z Asistence jednali s magistrátními politiky i úředníky, se zastupiteli městských částí.

Na jaře 2019 pak dostala Asistence od magistrátu nabídku na pronájem velkého mezonetového bytu zvláštního určení. Nabídka byla přijata a Asistence nabídla podnájem třem lidem s postižením a začala také hledat asistující spolubydlíci.⁷⁶ Těm nabídla snížené nájemné výměnou za závazek odpracovaných hodin osobní asistence pro své spolubydlíci. Na rozdíl od lidí v Gigabytě se tedy obyvatelé Spolubytu vzájemně neznali nebo jen málo a asistující spolubydlíci se k asistování smluvně zavázali. Podařilo se také, že jedním z asistujících spolubydlících se stal člověk, který má sám lehké mentální postižení a díky podpoře své osobní asistence se naučil potřebné dovednosti pro asistování svým spolubydlícím.

4.2 Historie Spolubytu

První osazenstvo Spolubytu zde začalo bydlet v létě 2019. Asistující spolubydlíci se podařilo najít na základě inzerátu a před nastěhováním se všichni dohromady viděli asi na dvou schůzkách. Přes počáteční chaos si nakonec spolubydlíci sedli, přestože povahy měli odlišné.

⁷³ Asistence, o. p. s. [online], dostupné z: <https://www.asistence.org/o-nas/advokacni-aktivity/>.

⁷⁴ Srov. tamtéž.

⁷⁵ Srov. <https://bezbabyty.cz/category/bezbabyty/>.

⁷⁶ Srov. <https://www.asistence.org/spolubyt-je-cesta/>.

Protože je byt dvoupatrový a do druhého patra se dá dostat jen po schodech uvnitř bytu, bylo od začátku jasné, že asistenti budou obývat pokoje nahoře a lidé na vozíku ty dole. Jeden z nich, Michal, měl koutek přímo v obývacím pokoji, který byl centrem bytu. Přestože na tomto místě neměl moc soukromí, vybral si ho úmyslně, aby měl stále společnost.⁷⁷ Do bytu postupně přibyla i zvířata – obrovský pes, andulka a po delší době mini králíček. Obyvatelé Spolubytu, kteří mají postižení, totiž před tím bydleli v chráněném bydlení, respektive na cvičném bytě nebo internátě v JÚŠ (Jedličkův ústav a školy), kde zvířata mít nemohli.

V začátcích Spolubytu se konala každý týden velká schůzka všech obyvatel s konzultantkami sociální rehabilitace, které pomáhaly domluvit funkční systém v bytě. Obyvatelé si sami stanovili pravidla bydlení, která konzultantky pomáhaly sepsat. Na schůzkách se poté často diskutovalo o tom, kdo pravidla, jak dodržuje. Velkým tématem byl ze začátku úklid, dalším bylo plánování asistencí od spolubydlících, řešily se ale také společné aktivity a plánovaly benefiční akce pro Spolubyt.⁷⁸

Protože všichni lidé s postižením ze Spolubytu kombinují asistenci od spolubydlících se službou osobní asistence, je třeba plánovat asistence více než týden dopředu. Někteří navíc potřebují asistenci i v noci kvůli polohování, čehož se často ujali spolubydlící, ale i oni se potřebovali někdy nepřerušovaně vyspat. Někteří „klienti“ v plánování asistencí teprve získávali kompetence, a proto v tom potřebovali vyšší míru podpory. Na začátku bylo těžké zavést fungující systém zapisování asistencí. Používala se jednak sdílená excelová tabulka, ale i reálná tabule uprostřed obývacího pokoje, kde byly zapsané naplánované asistence spolubydlících. Při občasných nesrovnalostech nebylo úplně jasné, co je čí zodpovědnost.⁷⁹ Postupně se vše ustálilo a vyjasnilo. Spolubydlící „asistenti“ se původně zavázali k šedesáti hodinám asistence měsíčně.

Přesto se lidé s postižením na Spolubytě obměňují častěji. První se odstěhoval již po necelém půl roce do „svého“ bytu ve stejném domě. Po krátké prodlevě se místo něj nastěhovala nová obyvatelka, která do té doby bydlela na internátu JÚŠ. Později odchází další člověk s postižením do přiděleného bytu bydlet už úplně samostatně.

4.3 Spolubyt do současnosti

Během podzimu loňského roku proběhla rekonstrukce, díky které vznikl v dolním patře Spolubytu další oddělený pokoj a kuchyně se přesunula do velkého společného obývacího pokoje. Vyměnili se někteří spolubydlící s postižením i bez. Zároveň tam ale někteří stále zůstali.⁸⁰

Ustálil se systém zapisování asistencí od spolubydlících, na který se nyní používá excelová tabulka. V průběhu času se také snížil počet hodin asistence, ke kterému se spolubydlící zavazují, aby bylo spolubydlení udržitelné. Spolubydlící často asistují nad rámec závazku, to mají potom placené v rámci dohody uzavřené přímo s konkrétním spolubydlícím.

Je vidět, že Spolubyt naplňuje funkci předstupně zcela samostatného bydlení, protože už dva lidé s postižením získali svůj byt a odstěhovali se, další plánuje stěhování na jaře.

⁷⁷ Srov. ŠVELA, V. *Hlavně to nevzdat* [online], dostupné na <https://vikend.hn.cz/c1-66716970-hlavne-to-nevzdat>.

⁷⁸ Srov. SVOBODOVÁ, J. *prezentace pro webinář Arpida* [online] dostupné na https://www.arpida.cz/files/webin_Asistence_Spolubyt_prezentace.pdf.

⁷⁹ Srov. *Tamtéž*.

⁸⁰ Srov. KLOSSOVSKÁ, T. Re: *Spolubyt* [elektronická pošta], osobní komunikace.

Nedávno se do Spolubytu přistěhovala nová obyvatelka, která používá vozík. Přišla do Prahy studovat a před tím bydlela mimo Prahu s rodiči. Kromě nové formy bydlení zažívá i nové zkušenosti s osobní asistencí, doma jí totiž asistovali jen rodiče. Její dosavadní krátká zkušenost se Spolubytem i osobní asistencí je pozitivní. Pocítila potřebu se osamostatnit a nyní spatřuje výhody asistence od „cizích“ lidí a bydlení na Spolubytě považuje za první křížek do svého samostatného života.⁸¹

S obyvateli Spolubytu stále pracuje i sociální rehabilitace Asistence, o. p. s. Chod bytu má v současné době na starosti asistentka sociální rehabilitace a s jednotlivými klienty pracují i konzultantky sociální rehabilitace např. na žádosti o vlastní byt nebo orientaci po okolí.⁸² Často se také objevují na demonstracích za zavedení páteho individualizovaného stupně příspěvku na péči či proti zdražování sociálních služeb, které svolává Asistence, o. p. s. Získávají tak zkušenosti s angažováním v občanské společnosti a bojem za svou věc.

4.4 Výhody a nevýhody Spolubytu

Jak už bylo řečeno, obyvatelé nejsou propojeni předchozími přátelskými vazbami jako lidé v Gigabytě. Stále je ale propojuje touha dělat věci jinak a vědomí, že lidé s postižením by měli mít možnost žít i bydlet stejně jako ostatní. Přátelské vztahy byly také brzy navázány. Spolubydlení je na bázi dobrovolnosti a asistující spolubydlíci nevnímají asistenci jako zaměstnání, přestože určité finanční prostředky jim ušetří, případně si mohou i přivydělat asistencí nad rámec závazku. Lidé v bytě se ale opět nedělí na klienty a personál. Navzájem si říkají spolubydlíci.⁸³

Poloha Spolubytu není tak výhodná jako u Gigabytu. Nachází se v novostavbě na sídlišti ve Stodůlkách, nejbližší zastávka metra je Hůrka. Nicméně dopravní obslužnost a bezbariérovost je velmi dobrá. V okolí je pestrá nabídka běžných služeb. Na rozdíl od Gigabytu se ale Spolubyt nachází v domě, kde jsou pouze byty zvláštního určení. To na jedné straně nahrává snaze městské části o úplnou bezbariérovost, na druhé straně umístění v takovém domě a v podstatě na okraji Prahy může působit segregáčně.

Výhodou pro lidi s postižením je určitě bydlení se svými vrstevníky. Stejně jako ve studentském spolubydlení zažívají obyvatelé i mnoho společných chvil při sledování filmů, zpívání a oslavách a večírcích, jako jsou silvestrovské, benefiční akce, ale i spontánně ve všední den. Zpočátku byly kvůli tomu vzneseny i stížnosti ostatních obyvatel, ale nakonec se vše srovnalo a hosty bývají i někteří dřívější stěžovatelé.⁸⁴

Stejně jako v Gigabytě, jsou i ve Spolubytě naplněny principy normality a sociálního začlenění. Většina obyvatel Spolubytu chodí do práce či do školy, část svého volného času sice tráví v bytě, ale zároveň mají své koníčky, které realizují jinde.⁸⁵ Chodí se také bavit mezi lidi, ať už do okolí nebo do centra Prahy. Lidé si zde řídí život podle svého, nejsou omezováni řádem daným zvenčí. Jediné, co je limituje, je nedostatečná výše příspěvku na péči na tolik hodin osobní asistence, kolik by reálně potřebovali. Vztahy jsou navazovány a rozvíjeny přirozeně v rámci spolubydlení a opět není problém přivést

⁸¹ Srov. ASISTENCE, o. p. s. video *Nikola vylétá z hmizda* [online] dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=krYIyVnUcBE&t=390s>.

⁸² Srov. KLOSSOVSKÁ, T. Re: *Spolubyt* [elektronická pošta], osobní komunikace.

⁸³ Srov. ŠEVELA, V. *Hlavně to nevzdat* [online], dostupné na <https://vikend.hn.cz/c1-66716970-hlavne-to-nevzdat>.

⁸⁴ Srov. *Tamtéž*.

⁸⁵ Srov. ASISTENCE, o. p. s., video *Spolubyt znamená svobodně žít!* dostupné na https://www.youtube.com/watch?v=_Iwnocl2xo0.

si někoho na návštěvu nebo i na přespaní, o tom se v rámci pravidel dává spolubydlicím vědět předem. Obyvatelé Spolubytu ve větší míře, než ti z Gigabytu rozvíjejí také specifické kompetence, které potřebují k samostatnosti a týkají se plánování asistence včetně objednávání té navíc tak, jak ji přes den, popřípadě přes noc, potřebují. Samostatnost jim umožňuje zažít i negativní zkušenost, kdy si asistenci zapomenou objednat nebo naplánují špatně a potom zůstanou bez ní. Toto je nepříjemná, ale ne život ohrožující zkušenost, která zároveň posouvá lidi dál a po ní plánují pečlivěji. Na rozdíl od situace, kdy nemají lidé v pobytových zařízeních dostatek péče, je v tomto případě zodpovědnost za plánování na samotných lidech s postižením, tudíž se z toho mohou poučit a z hlediska této kompetence vyrůst.

Samozřejmě i zde dochází k běžným nedorozuměním a menším konfliktům v rámci bydlení tolika lidí pohromadě. Tak je to v životě běžné. Zároveň je Spolubyt pořád pod záštitou Asistence, takže závažné problémy, kdyby nastaly, je možnost řešit v rámci sociální rehabilitace Asistence, o. p. s. Ta také jako pronajímatel může ze závažných důvodů podnájemní smlouvu vypovědět. Zatím se tak ale nestalo.

5 Villa Vallila

V páté kapitole se zaměřím na třetí ze srovnávaných projektů spolubydlení lidí s postižením a bez, které funguje jako sociální služba chráněné bydlení. Villa Vallila má v sobě navíc rozměr křesťanský a je spojena s mezinárodním hnutím Archa. Proto nejprve popíšu toto hnutí, poté vznik a fungování Villy a opět zmíním výhody a nevýhody, které v tomto konceptu nalézám.

Villa Vallila je komunitní dům v Červeném Újezdu u Votic, kde společně žijí lidé se zdravotním postižením a jejich asistenti. Asistenti jsou zaměstnanci bývalého občanského sdružení dnes zapsaného ústavu se stejným názvem. Komunita funguje na principech hnutí Archa, které v roce 1964 založil Jean Vanier ve Francii.⁸⁶ Posláním komunity je „umožnit lidem s postižením žít plnohodnotným životem v přirozených podmínkách lidského společenství“ a „podporovat klienty při začlenění do běžného prostředí v oblasti pracovní a společenské“⁸⁷ Na rozdíl od Gigabytu a Spolubytu funguje spolubydlení ve Ville Vallile již více než dvacet let a lidem s postižením je poskytováno v rámci služby chráněné bydlení. Kromě této služby poskytuje Villa Vallila pobytovou odlehčovací službu a sociálně terapeutickou dílnu. Komunita je otevřená veřejnosti a s místním obyvatelstvem se snaží navázat a udržovat kontakty formou pořádání pravidelných slavností, výstav, posezení u kávy a čaje nebo vytvořením veřejné knihárny.⁸⁸

5.1 Hnutí Archa

Jako odpověď na nelidské poměry ve velkých ústavech⁸⁹ koupil v roce 1964 Jean Vanier dům v Trosly-Breuil, kde začal žít společně s dvěma muži s mentálním postižením. Tento dům pojmenoval Archou, aby odkázala na symbol útočiště a nového

⁸⁶ Srov. <https://www.vallila.cz/villa-vallila.html>.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Srov. Tamtéž.

⁸⁹ Srov. <https://www.larche.org/timeline>.

začátku – archu Noemovu.⁹⁰ Víra v Boha je pro komunitu Archy důležitá. Později vznikaly další komunity v různých zemích světa např. v Kanadě, Indii, Brazílii, Německu, Polsku nebo na Filipínách. V dnešní době existuje více než 156 komunit ve 38 zemích světa.⁹¹

Hnutí Archa stojí, jak už z názvu vyplývá, na myšlenkách křesťanského náboženství, z nichž nejvíce rezonuje křesťanská láska k bližnímu a Ježíšovo přijetí lidí z okraje společnosti. „*Víra ve vnitřní krásu každé lidské bytosti je jádrem Archy... Když začneme lidem projevovat důvěru, začne být jejich skrytá краса pro všechny mnohem viditelnější.*“⁹² Archa bojuje proti pocitu vyloučenosti lidí s postižením a věří, že přijetím do komunity, každodenním životě v ní, a hlavně láskou odhalí lidé s postižením svou hodnotu a mohou začít růst a stát se, pokud možno, nezávislími. Má za to, že spíše než něco pro ně dělat, je lepší s nimi být.⁹³ A to tím, že lidé bez postižením žijí s těmi s postižením, provází je, pomáhají jim zvyšovat jejich sebedůvěru a objevovat své vlohy a dary.⁹⁴

Jean Vanier ve svém díle vyzdvihuje přínos společenství a přátelství mezi lidmi s postižením a bez pro obě strany. Soudí, že v každém člověku je žízeň po soužití, pochopení, lásce a uznání vlastní jedinečnosti.⁹⁵ Hnutí ve svém prohlášení deklamuje oslavování jedinečnosti každého a uznání vzájemné potřeby. Za jádro Archy označuje vzájemné vztahy a důvěru v Boha.⁹⁶ Ve fungování komunity se prolínají tři dimenze – komunitní, profesionální a duchovní.⁹⁷ Při přijímání do komunity je na prvním místě, zda je člověk s postižením v nouzi a potřebuje pomoc a přijetí. Není nutné, aby byli všichni lidé v komunitě křesťany a aby se například účastnili společných modliteb.⁹⁸

5.2 Historie Villy Vallily

Občanské sdružení Villa Vallila založili manželé Klípovi, pracující s lidmi s různými typy postižení, v roce 1996. Pojmenováno bylo podle předchozí majitelky zchátralé vily v Červeném Újezdu u Votic, kterou se sdružení podařilo o rok později zakoupit. Inspirováno hnutím Archa mělo sdružení za cíl po rekonstrukci vytvořit z vily komunitní dům s bydlením pro lidi s postižením.⁹⁹

Do rekonstruované vily se v roce 2001 nastěhovali první asistenti a klienti a Villa začala nabízet i odlehčovací pobyty. Proběhly zde také adventní a jiné koncerty a vzdělávací semináře. Počet klientů i asistentů se postupně zvyšoval, po rekonstrukci podkroví zde bydlelo 7 klientů a 6 asistentů. V roce 2011 se počet klientů vyšplhal až na 10, což je i současná kapacita služby. Po zakoupení a opravě malého přilehlého domku v něm byly v roce 2010 vytvořeny dva samostatné tréninkové byty. Asistenti i klienti

⁹⁰ Srov. VANIER, J. *Cesta k lidství*, s. 7.

⁹¹ Srov. <https://www.larche.org/what-we-do>.

⁹² VANIER, J. *Cesta k lidství*, s. 28-29.

⁹³ Srov. VANIER, J. *Rodí se nová naděje*, s. 22.

⁹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 121.

⁹⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 37.

⁹⁶ Srov. <https://www.larche.org/identity-and-mission>.

⁹⁷ Srov. <http://www.arche-trosly.org/decouvrez-arche/presentation>.

⁹⁸ Srov. VANIER, J. *Rodí se nová naděje*, s. 231.

⁹⁹ Srov. VAČLÍKOVÁ, A. *Chráněné bydlení komunitního typu v organizaci Villa Vallila*, absolventská práce, s. 34 [online], dostupné z: https://is.jabok.cz/th/gz77h/Chranene_bydleni_komunitniho_typu_v_organizaci_Villa_Vallila_Alzbeta_Vaclikova.pdf.

Villy se postupně obměňují.¹⁰⁰ Klienti obývají samostatné pokoje a prostory Villy poskytují i velké místnosti, kde setkávají všichni společně a prožívají život v komunitě.¹⁰¹

Po deseti letech fungování komunity ve Ville Vallile začalo sdružení usilovat o to, aby se zařadilo mezi oficiální komunity Archy. Na zařazení do Archy Villa spolupracovala s komunitou Benediktus. Villu začala pravidelně navštěvovat koordinátorka Archy Jeana Vaniera Baška Pestka, která se členy sdružení diskutovala o tom, co znamená být Archou a co pro to ještě musejí udělat. Lidé z Villy naopak navštívili komunity Archy ve Francii, Irsku, Polsku a Slovinsku, aby zde načerpali zkušenosti a duchovní inspiraci.¹⁰² Asistenti z Villy v průběhu let absolvovali stáže v různých komunitách Archy v zahraničí, na pobyty do Villy zase přijížděli dobrovolníci z jiných komunit Archy. V roce 2014 uspořádala Villa Víkend pro Archu v rámci celosvětových oslav padesáti let od založení hnutí. A v květnu 2018 byla Villa Vallila přijata do mezinárodního společenství Archy, a to jako projekt Archy v ČR.¹⁰³

Lidé s postižením se v komunitním bydlení Villy Vallily od počátku učili žít běžným životem a ve vztazích s ostatními. K vile přiléhající zahrada postupně našla využití v pěstování zeleniny a bylinek, do čehož jsou zapojeni i klienti. Stejně jako do péče o zvířata na farmě Villy a zvelebování budovy. Tím si mohou nacvičovat pracovní dovednosti, které později využívají při pomoci se sezónními pracemi v obci Červený Újezd, ale také při hledání pracovního uplatnění na otevřeném trhu práce. V rámci aktivit běžného života si kromě základních domácích prací trénují také toleranci k ostatním a regulaci svého chování v kolektivu.¹⁰⁴

5.3 Villa Vallila do současnosti

Villa Vallila v roce 2021 oslavila 20 let fungování. Osazenstvo se sice změnilo, ale někteří z prvních obyvatel ve Ville žijí dodnes. Stejně tak jsou zde stále přítomni i zakladatelé manželé Klípovi. Pan Miroslav se stará hlavně o záležitosti domu jako takového a shánění prostředků na financování, paní Eva řeší spíše klientské záležitosti. Zároveň existuje pozice vedoucího domu, který koordinuje asistence nejen přímo ve vile, ale i na důležité pochůzky venku, jako jsou třeba návštěvy lékaře. Vždy v pondělí se konají společné schůzky, na nichž se mluví o tom, co obyvatelé v týdnu čeká, jak proběhl minulý týden a co kdo potřebuje. Změnou je, že asistenti již ve Ville nebydlí, mají tu pouze služební pokoj na přespání při noční službě.¹⁰⁵

V současné době žije ve Ville Vallile deset klientů se sníženými adaptačními schopnostmi. Někteří obyvatelé mají problémy v komunikaci, jiní v sebeobsluze, ve vedení domácnosti, v plánování, v rozhodování, v reakcích na nové situace nebo mají poruchu autistického spektra. Často pocházejí ze sociálně slabých rodin nebo z dětských domovů. Pro klienty zde pracuje šest asistentů.¹⁰⁶ Villa nadále poskytuje i respitní službu. Komunita z Villy každoročně vyráží na společnou dovolenou.

K Ville patří také farma se zvířaty, o která se lidé společně starají – slepice, ovce, kozy a úspěšně přibývají nová mláďata. Rekonstrukce domu je již kompletně hotova, a kromě samotné vily jsou klientům k dispozici dvě samostatné garsonky v tzv. Domečku,

¹⁰⁰ Srov. <https://www.vallila.cz/kronika.html>.

¹⁰¹ Srov. *Klíč*, ČT 2, 3. 3. 2021.

¹⁰² Srov. <https://www.vallila.cz/inspirace-archou.html>.

¹⁰³ Srov. <https://www.vallila.cz/kronika.html>.

¹⁰⁴ Srov. <https://www.vallila.cz/villa-vallila.html>.

¹⁰⁵ Srov. *Klíč*, ČT 2, 3. 3. 2021.

¹⁰⁶ Srov. ZAVADILOVÁ, T. *Villa Vallila – místo, kde se dějí zázraky*, časopis *Universum* 2/21, s. 27-28.

bývalých kancelářích JZD. V podkroví byl vybudován prostor pro hraní divadla a podobné aktivity. Někteří z klientů dojíždějí do běžného zaměstnání, zároveň chodí pracovat do přilehlé sociálně terapeutické recyklační dílny. Villa se snaží být otevřená ostatním obyvatelům obce Červený Újezd nejen pořádáním akcí, ale i přístupností hřišť na pozemku nebo všem sloužící knihárnou. Tím se podařilo, že místní obyvatelé lidi s postižením a celou koncepci Villy mezi sebe přijali.¹⁰⁷

Několik dřívějších obyvatel se již zcela osamostatnilo a stačí jim využívat asistenci jen párkrát v týdnu. Ve Ville se naučili hospodařit s penězi, pečovat o domácnost, vařit apod. Předtím trénovali samostatné bydlení v garsonce samostatného Domečku.¹⁰⁸

5.4 Výhody a nevýhody Villy Vallily

Stejně ve Spolubytě nejsou lidé ve Ville propojeni dřívějšími přátelskými vztahy, nicméně komunita je na vztazích postavena, takže přátelství brzy vznikají. Tím, že asistenti už v domě nebydlí, pouze zde pracují, je ve Ville viditelnější rozlišení klientů a personálu – asistentů, jak se i navzájem označují. To, že je Villa sociální službou, je slyšet i v tom, že klienti mluví o svých klíčových pracovnících. Přestože jsou asistenti vlastně zaměstnanci pobytového zařízení, lidi ve Ville propojuje společná víra v Boha a přesvědčení, že život ve společenství pomáhá lidem s postižením prožít jej plnohodnotně a uspět v něm.¹⁰⁹

Villa Vallila se nachází na okraji obce Červený Újezd u Votic. Je to malá obec, kde žije přibližně 350 obyvatel.¹¹⁰ Obec leží na železniční trati z Benešova do Tábora, což jsou také nejbližší větší města s dostatečnou vybaveností zdravotními, sociálními a dalšími službami. Přes den zde jezdí vlaky v rozmezí 1–2 hodiny, pozdě večer a v noci vůbec. Proto je poloha Villy z mého pohledu nevýhodná a trochu připomíná dřívější ústavy na odlehlých místech. Navíc když v zimě napadne více sněhu, stává se pro některé klienty i zhruba kilometrová cesta na vlak překážkou dostat se do občansky vybavenějších měst.

Na druhou stranu život v malé obci nabízí větší možnosti začlenění obyvatel přímo v obci. Lidé v menších obcích se obecně více znají a je mezi nimi větší sounáležitost, než tomu je ve velkých městech. Místní obyvatelé Villu Vallilu a její osazenstvo od začátku dobře přijalo, mimo jiné proto, že manželé Klípovi sem jezdili na chalupu a o tom, co chystají, s místními lidmi v předstihu mluvili. Lidé z Villy jsou zapojeni do sezónních prací v obci a do života farnosti zdejšího kostela, kde jsou někteří z nich ministranty. Starosta Miroslav Dohnal říká, že mezi místní obyvatele výborně zapadli a že jeho jejich přítomnost těší.¹¹¹ Villa o spojení s místními občany usiluje také zmiňovanými kulturními a společenskými akcemi a prostory pro veřejnost.

Život ve společenství, jaké je ve Ville Vallile, je určitě přínosem. Ve společných prostorech zde lidé tráví hodně času společně, ať už prací v domácnosti, modlitbami či hraním her.¹¹² Důležitá je ale podle mě dobrovolná účast na společných aktivitách, bez jakéhokoliv nátlaku. Ve Ville je společných aktivit mnoho, což může kompenzovat

¹⁰⁷ Srov. *Klíč*, ČT 2, 3. 3. 2021.

¹⁰⁸ *Tamtéž*.

¹⁰⁹ Srov. ZAVADILOVÁ, T. *Villa Vallila – místo, kde se dějí zázraky*, časopis Univerzum 2/21, s. 28.

¹¹⁰ Srov. *Počet obyvatel v obcích ČR k 1. 1. 2021*. Český statistický úřad. Dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/10180/142756350/1300722103.pdf/53ded62a-5c7c-45ba-b17f-ba60021e5c54?version=1.1>.

¹¹¹ Srov. ZAVADILOVÁ, T. *Villa Vallila – místo, kde se dějí zázraky*, časopis Univerzum 2/21, s. 28.

¹¹² Srov. *Klíč*, ČT 2, 3. 3. 2021.

odlehlost lokality. Eva Klípková je „přesvědčená, že žít v komunitě umožňuje plně přijetí člověka a ten je pak schopen žít v pozitivních vztazích, řešit konflikty, odpustit křivdy a přijímat ostatní.“¹¹³

Z principů normality život ve Ville naplňuje normální rytmus života a společensky ceněné způsoby naplnění potřeb. Co se týče normálního prostředí, nevidím sto procentní naplnění tohoto principu. Vzhledem k tomu, co vše je v tak rozlehlém domě potřeba v rámci péče o domácnost a péče o zvířata na farmě, jeví se mi zřízení sociálně terapeutické dílny ve stejném místě jako krok, který jde proti principu normálního prostředí. Pokud nemá klient práci na běžném trhu práce, může se mu velmi často stávat, že prožije celý den v jednom prostředí. Není to tak, že by mu někdo bránil Villu opustit, ale okolnosti vyplývající z jeho povinností ve Ville, dostupnosti veřejnou dopravou a možnosti seberealizace v rámci dílny nemotivují k trávení času mimo Villu. Stejně důvody mě vedou k pochybám o naplnění jednoho z principů sociálního začlenění, které jinak určité naplněny jsou, a to možnosti volby, která je dle mého názoru opět mírně potlačována příliš velkou nabídkou Villy. Navazování běžných vztahů a zvyšování kompetencí hlavně v sociální oblasti je zde podporováno, v podstatě na tom společenství Villy stojí. Stejně jako učení se řešit konflikty, o kterém se výslovně zmiňuje Eva Klípková výše.

Jako služba chráněné bydlení samozřejmě Villa nabízí zákonné možnosti, jak podávat případné stížnosti, vyplývající ze zákona o sociálních službách, na rozdíl od Gigabytu a Spolubytu, kde zůstávají možnosti řešení v rámci občanského a trestního zákona.

6 Srovnání projektů dle názorů „klientů“

V následující kapitole se pokusím srovnat bydlení v Gigabytě, Spolubytě a ve Ville Vallile z pohledu lidí s postižením, kteří si takové bydlení vyzkoušeli nebo v něm v současnosti stále bydlí. Mluvila jsem proto se třemi lidmi se zkušeností z Gigabytu, třemi ze Spolubytu a třemi z Villy Vallily. S některými jsem byla v kontaktu osobně a s některými po e-mailu. Polostrukturované a strukturované rozhovory s jejich odpověďmi přikládám k papírové podobě práce jako přílohy na CD. Otázky a typ rozhovoru jsem se snažila přizpůsobit mentálním schopnostem těchto lidí. Některé mé otázky z různých důvodů nebyly všemi zodpovězeny.

6.1 Názory obyvatel Gigabytu

O fungování a zkušenostech z Gigabytu jsem získala odpovědi od jednoho respondenta, který zde trávil občasně respitní pobyty, jednoho, který zde pravidelně tři roky jednou za týden přespával, a od jedné respondentky, která zde téměř rok bydlela. První dva běžně bydleli s rodinou, třetí měla před tím zkušenost ještě se samostatným bydlením v tréninkové garsonce v Jedličkově ústavu a školách.

Vzhledem k tomu, že pouze třetí z nich měla v Gigabytě trvalé bydlení, bylo zhodnocení naplnění principů normality hlavně na ní, protože ostatní nemohli posoudit např. normální rytmus života. Principy podle ní naplněny byly. K principům začlenění se vyjádřili všichni, a to kladně. Zmiňováno bylo trávení času s vrstevníky, ať už doma nebo na koncertě apod. „celkový pobyt s Ramusem ať už v projektu GYGABYT nebo cokoli jiného mě mnohé naučil a poskytl mi právě i pocit svobody nejen rozhodování a zároveň v životě někam patřit, ale i dbát na ochranu soukromí. Jelikož jsem ve společenství lidí a nikdy nevím co koho napadne (dále viz níže). Prostě tak, jak to v reálném životě

¹¹³ ZAVADILOVÁ, T. *Villa Vallila – místo, kde se dějí zázraky*, časopis Univerzum 2/21, s. 28.

chodí.“ Pochvalují si také možnost se svobodně rozhodovat, např. o svém programu. V případě trvalé obyvateľky to byla samozřejmost také kvůli její vytíženosti zaměstnáním.

Respondenti, kteří zde byli respitně, bydleli ve sdíleném pokoji, což oběma vyhovovalo, jeden mluví i o tom, že soukromí tam měl dostatek. Třetí respondentka už to se soukromím vidí poněkud jinak. Připomíná otevřenost bytu pro komunitu lidí ze spolku Ramus a asistenty, kteří tam chodili zvenčí, a shrnuje to větou „*Tudíž na to vzpomínám jako na jeden nádhernej, leč vyčerpávající chumel lidí.*“

Při otázce na získávání nových kompetencí či dovedností mluví každý o něčem jiném. První respondent se naučil dbát na soukromí a „*naučil jsem se díky tomu organizovat si čas podle vlastních potřeb*“, druhý získával nové informace a třetí sociální kompetence vyplývající ze spolubydlení více lidí.

Jak vyplývá z konceptu projektu, vztahy se spolubydlíci asistenty byly přátelské. Všichni kromě prvního respondenta využívali i další asistenci od poskytovatele sociálních služeb. Poslední respondentka dokonce zmiňuje, že „*Až na úplné výjimky ale nikdy nic nebylo naplánované, dělo se to spontánně.*“ Zároveň nikdo nemluví o nutnosti přizpůsobit se nějakému dennímu režimu, která by přesahovala běžné záležitosti při spolubydlení jako jsou „*ranní boje o jednu jedinou koupelnu s vanou a teplou vodu.*“ Nebyl problém mít zde vlastní nábytek, předměty nebo zvířata.

Všichni tři oceňují lokalitu a dostupnost Gigabytu i pro člověka na vozíku. „*bezbariérový Ipák (metro). Tramvaj na Míraku kousek takže úplně ideální dostupnost téměř v centru města.*“ Jeden zmiňuje, že „*Ramusaci zvládají všechno, i barierovou dopravu, takže nebyl problém s dostupností*“, kdy mluví o bariérové nejbližší stanici metra Náměstí Míru, a ne vždy bezbariérových tramvajích.

Poslední, co mě zajímalo, byly konflikty. Jeden respondent odpověděl, že se jim snažil vyhýbat a vše řešit dohodou, druhý, že žádné nezažil a třetí respondentka mluvila o tom, že jí konkrétní spolubydlíci několikrát snědl připravené jídlo. Znaky za odpovědi ale ukazují, že ačkoliv je to nepříjemné, nebrala to nijak vážně, je to věc související s běžným spolubydlením mladých lidí.

6.2 Názory obyvatel Spolubytu

Odpovědi na moje otázky o Spolubytu mi poskytla jedna respondentka, která zde začala bydlet před necelými dvěma roky a zůstala dodnes, druhý respondent byl v původním osazenstvu a po čtyřech měsících se odstěhoval do samostatného bydlení, třetí respondentka je ve Spolubytu poměrně nová, neboť se přistěhovala před třemi měsíci. Dva z respondentů si jako předchozí bydlení vyzkoušeli internát při Jedličkově ústavu a školách, na kterém první z nich kritizuje přístup personálu a druhý denní režim a málo soukromí. Druhý respondent má kromě toho zkušenosti se samostatným bydlením s přítelkyní a s bydlením v DOZP, kde zmiňuje „*umělý rytmus dne a prázdné kapsy*“. Poslední respondentka se přistěhovala od rodičů, ale opět má zkušenosti i s internátem při střední škole. Mluví o tom, že v obou těchto variantách bydlení měla vše automaticky zajištěno, ale konstatuje: „*Postupem času jsem ale zjistila, že mi vlastně to přílišné „vodění za ručičku“ už vůbec nevyhovuje. Ráda bych se rozhodovala sama za sebe.*“

Principy normality jsou podle respondentů naplněné, třetí respondentka zmínila, že ona sama je v plném rozsahu nenaplněná, „*ale ne proto, že by to nebylo možné, ale proto, že mi to tak vyhovuje a jde o mé vlastní rozhodnutí.*“ K otázce začlenění se první respondentka nevyjádřila, ostatní se shodli, že naplňovány jsou, jen druhý respondent zmiňuje, že se nedá mluvit o začleňování lidí s mentálním postižením. Všichni

respondenti také mluví o dostatečné možnosti svobodně se rozhodovat. „*Je to úplně na svobodný bázi.*“ „*Zlepšilo se. Nic mi nebránilo*“ Zároveň v něm všichni vidí určité překážky, které ale nejsou dané nastavením Spolubytu. První dva respondenti je vidí v osobnostním nastavení spolubydlících „*V všem se nemůžu (rozhodovat), protože každý spolubydlící je osobnostně úplně jiný.*“ „*až jsem občas uvítal přibrždění. Jsem paličatý a mnohdy si své prosazuju bez rozmyslu.*“ Třetí respondentka mluví o tom, že je rozhodování spojeno s dostatečným uspokojením potřeby osobní asistence „*Ano, sice si můžu dělat cokoli se mi zamane, ale člověk nemůže být úplně spontánní. Můžu se rozhodovat tak, jak mám týden do předu naplánovanou asistenci.*“ Tímto problémem se také zabývá článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, konkrétně odstavec b.

Dva respondenti cítí dostatek soukromí. „*Když chci mít klid, tak ho mám, řeknu, ať ke mě nechodí.*“ „*Vzhledem k tomu, že mám vlastní uzavíratelný pokoj, tak vlastně ani nemám pocit nedostatku soukromí.*“ Jeden respondent pociťuje jeho nedostatek, dodává ale „*Soukromí jsem příliš neměl, ale ani nepotřeboval.*“

Z nových kompetencí vypichují dva respondenti samostatnost v zařizování svých záležitostí „*dokážu si zařídit si věci co potřebuji*“ „*Jsem nucena jsi najednou věci ve všech oblastech řešit sama*“. Třetí respondent o tom nemluví, což pravděpodobně souvisí s tím, že to pro něj není nová kompetence. Mluví o tom, co je důležité pro jakékoliv svobodně zvolené spolubydlení. „*Trochu jsem se zlepšil v toleranci jiných přístupů k vedení života. Víc si vážím času s přáteli.*“

Vztahy s asistujícími všichni označují za dobré, případně přátelské. Objevuje se zde ale také otázka hranic, která je důležitá i v přátelských vztazích. První respondentce se zřejmě nepodařilo udržet si hranice tak, jak by ji vyhovovaly „*někdy mi přijde, že některým lidem pomáhám až moc a oni toho pak zneužívají.*“ Z odpovědi poslední respondentky vyplývá, že si hranice střeží. „*Asistenty na Spolubytě беру jako každé jiné spolubydlící. Tykáme si, ale zároveň vztah mezi námi není úplně vřelý.*“ Zároveň oceňuje, že může kdykoliv požádat o pomoc. Nikdo z respondentů nevidí nutnost přizpůsobit se danému režimu či řádu, jak to znají z hlavně z internátů. Ve všech odpovědích rezonují společné místnosti a potřeba domluvit se na jejich užívání. Jedná se o toaletu, koupelnu a kuchyň. Opět jde o běžnou záležitost spolubydlení, u prvních dvou místností by se dalo mluvit i o běžné záležitosti bydlení s rodinou. Shodně všichni odpovídají, že zde oproti jiným bydlením mohou mít svůj, nábytek, předměty i zvířata.

Kromě první respondentky, se kterou se mi nepodařilo znovu spojit kvůli vyjádření k otázce lokality a dostupnosti, si další respondenti lokalitu velmi pochvalují. Zmiňují bezbariérové zastávky autobusu i metra, a tudíž i možnost rychle se dostat, kam potřebují. Druhý respondent uvádí, že „*v dosahu Spolubytu je také dostatečné množství bezbariérově přístupných obchodů, úřadů i lékařských ordinací.*“

Konflikty na Spolubytě se týkají, stejně jako jinde, hlavně úklidu. Ať už jde o úklid společných prostor „*spor o pokles péče o údržbu kuchyně*“ nebo úklid související s domácími mazlíčky „*Řešili jsme, že Ema, můj králíček, je cítit.*“ Další spory vyvolávající věci bylo domlouvání na koupelně. Jde o běžné konflikty vyřešené dohodou a kompromisem nutným pro sdílené bydlení.

6.3 Názory obyvatel Villy Vallily

O Ville Vallile jsem mluvila opět se třemi lidmi. První z nich bydlí ve Ville čtyři až pět let, druhá jedenáct let a třetí asi tři roky. Předchozí bydlení měli každý jiné. První bydlel s rodiči na vesnici, druhá respondentka v pobytovém zařízení ústavního typu, kde

prožila šikanu, a třetí má zkušenost s menším chráněným bydlením v Praze, kde se ale cítila osamělá „*Ve Ville jsem spokojená, tam je to víc, že jsme spolu, přispolu, jsme tam větší komunita.*“

Dle odpovědí respondentů nejsou ve Ville zcela naplňovány principy normality. Všichni sice zmiňují, že je odlišen víkend od všedního dne tím, že mají více volna. První respondent hovoří o jiné době vstávání „*No tak v sobotu vstáváme ráno v osm, to nás nechají dýl spát, v neděli můžeme spát, do kolika chcem.*“ Pro všechny tři je pravidlem, že stráví ve Ville celý den, prvnímu z nich se to stává dokonce šestkrát týdně, druhé pětkrát a třetí čtyřikrát. Čas od času je ve Ville návštěva někoho z hnutí Archa, a v tom případě musejí být obyvatelé přítomni. První respondent má za to, že omluvou nepřítomnosti je návštěva lékaře nebo práce, druhá respondentka ovšem tvrdí, že si v takovém případě v práci bere náhradní volno „*Většinou, když je nějaká návštěva, tak musím zůstat doma, právě.*“ To samé říká třetí respondentka „*Když přijel ten Johan třeba, tak jsem byla na dva dny omluvena (v práci), protože jsme měli tu návštěvu právě.*“ Principy začlenění jsou určitě naplněny v začlenění do komunity ve Ville, kde mají obyvatelé rozděleny každodenní práce a cítí se být součástí společenství. Třetí respondentka říká, „*Tady jsem víc mezi lidma, mám tu hlavně kamarády.*“ Začleňování do společnosti také probíhá, i když v menší míře, protože je v podstatě proti sounáležitosti komunity. Ale druhá a třetí respondentka chodí pravidelně cvičit společně se sousedkami do restaurace v Červeném Újezdě. První respondent zase zná další obyvatele obce z kostela. Všichni mají nějaké aktivity mimo Villu alespoň jednou za týden. Jak je to s rozhodováním a plánováním není úplně jasné, protože každý respondent mi odpověděl trochu jinak. První říká, že „*To plánujou asistenti...stejnak to vyberou asistenti, takže to není podle nás. Jako my můžeme chtít, ale stejně je to jinak.*“ Druhá respondentka mluví o tom, že plánují spíše asistenti, ale když se to týká např. výletů, zapojují se i klienti. I třetí respondentka mluví o plánování výletů klienty „*My si ty výlety i vymejšíme jakoby sami.*“

Všichni tři respondenti hovoří o dostatku soukromí. První bydlí mimo hlavní vilu v tzv. Domečku, kde má i vlastní sociální zařízení, nikoliv už třeba varnou konvici, ostatní dvě respondentky bydlí na dvoulůžkovém pokoji, s čímž jsou spokojeny. Všichni shodně říkají, že pokud chtějí být sami, mohou.

Z nových kompetencí zmiňují všichni spíše praktické dovednosti, jako je vaření a práce na zahradě. Zaznívají ale také komunikační dovednosti. „*Předtím jsem se neuměl bavit s lidma.*“ „*Naučila jsem se nahlas mluvit. Jsem se i rozmluvila.*“

Vztahy s asistenty mají všichni přátelské, s někým více a s někým méně. Všichni také zmiňují, že používají slova jako asistent, klient, klíčový pracovník, vedoucí. Zmiňují, že asistenti tam většinou pracují dlouho. Na rozdíl od Spolubytu i Gigabytu je ve Ville dán režim, kterému je nutno se přizpůsobit. Jedná se o dané časy, ať už vstávání, jídla, nebo dokonce večerky. S časem večere je spojena i povinnost být do té doby doma. „*Vedoucí nebo někdo z asistentů mi řekne, ať přijedu do večere.*“ „*Většinou vod půl sedmý večere, tak většinou na tu pátou.*“ Dále zde mají všichni pracovní povinnosti, a pokud chtějí někam odejít, musejí je mít splněné a hlásit, kam jedou a kdy se vrátí. Ve Ville je také zakázán alkohol a existuje rozpis na koupání. O povinnosti být doma v době návštěvy jsem psala výše. V tu dobu není možné odjet ani za rodinou nebo si přivést vlastní návštěvu. Jindy to lze, ale po domluvě. „*Kamaráda vyloženě ano nebo někoho z rodiny. No, musí se to předem říct.*“ „*Svoji návštěvu si můžu si přivést, ale když si to domluvim dopředu.*“ Ohledně vlastních věcí se obyvatelé shodují, že mohou mít vlastní předměty, v případě nábytku a zvířat se odpovědi rozcházejí. První respondent tvrdí, že nejde mít vlastní nábytek, ale zvířata ano. Druhá respondentka říká, že má vlastní psací stůl, ale

zvířata ne. „*Nechtěj to dovolit, ale vůbec nevím, z jakýho důvodu.*“ Třetí odpovídá, že nábytku je ve Ville dost a vlastní zvíře tam nikdo mít nemůže, nicméně u Villy jsou dvě kočky, ovce a slepice.

Poloha Villy všem vyhovuje, oceňují vesnici a okolní přírodu. Pouze druhá respondentka podotýká, že i bydlení ve městě má něco do sebe. Všichni uznávají, že k lékaři, do kina nebo třeba do kavárny musejí dojíždět, vlak či autobus ale jezdí dostatečně často. První respondent by uvítal mít blíž psycholožku, „*ale to tam bohužel není a nikdy nebude, ani psychiatr, ani psycholog, ani sexuolog, nic tam nebude.*“ Možnosti spojení večer či v noci jsou irelevantní vzhledem k povinnosti být do večere doma.

Ke konfliktům ve Ville občas dochází. Obě respondentky říkaly, že je to pro ně nepřijemné, ale nevedly důvody konfliktů. První respondent zmiňuje „*ranní blbé nálady*“. Do řešení konfliktů podle všech zasahují asistenti. První dva respondenti mluví o posílání hádajících se do pokojů, aby se uklidnili. Druhá respondentka zmiňuje dokonce medikaci. Třetí říká, že asistenti konflikt vyřeší v klidu.

7 Mezi autonomií a společenstvím

V poslední kapitole krátce reflektuji srovnání popisovaných projektů dle vybraných kritérií. Zhodnotím, jak si jednotlivá spolubydlení stojí v rámci projevů naplnění principů normality, svobodného a důstojného života plynoucích z odpovědí lidí s postižením, kteří jimi prošli a procházejí, pokusím se je dát kontextu s mým pohledem na věc a najít další souvislosti.

V projektech neformálního spolubydlení je život svobodnější z hlediska toho, že není dán žádný režim nebo řád, který by musel být dodržován mimo běžné zásady slušného chování a nutný kompromis v naplňování osobních potřeb při soužití více lidí. Chráněné bydlení poněkud vyčnívá svými někdy až překvapujícími pravidly, mezi ta řadím např. povinnost návratu do večere, večerku nebo nejistou možnost mít vlastní zvíře. Lidé zde zřejmě také často tráví celé dny, což nenaplnuje princip normálního prostředí.

Poloha Villy je na jednu stranu nesrovnatelná s pražskými byty, na druhou stranu lidé z Villy jsou s ní spokojeni a oceňují ji z jiného hlediska, než je dostupnost a vybavenost veřejnými službami. Dostupnost veřejnými dopravními prostředky považují za dostatečnou. Tím se jejich pohled značně liší od mého, neboť mně poloha na okraji malé obce připomíná spíše bydlení ústavního typu. Obyvatelé Villy to tak vůbec nevnímají. Je pro ně důležitější život na vesnici než služby.

Lidé v neformálním spolubydlení jsou více začleněni do běžné společnosti a je pro ně důležité mít možnost vlastního rozhodování. Zároveň je cítit, že nejvíce ve Spolubytě žijí své vlastní životy oddělené od ostatních spolubydlících a netráví mnoho času společně. Naopak ve Ville Vallile jsou lidé stmeleni do svého společenství, které je pro ně důležitější než možnost se nezávisle rozhodovat. Jsou tedy mnohem více začleněni do své vlastní komunity. To je dáno nejprve inspirací a později příslušností ke komunitám hnutí Archa. Villa se chápe jako komunita, a tu definuje vlastní atmosféra, způsoby komunikace, a hlavně více nebo méně propustná hranice vůči okolí.¹¹⁴ To potvrzují omezení obyvatel v době návštěv z Archy, která činí hranice komunity Villy Vallily v mých očích příliš nepropustné. Znamená to ale také, že koncept Archy je důvodem, proč tomu tak je, zřejmě daleko více než to, že jde o sociální službu. Gigabyt je díky propojení se spolkem Ramus někde uprostřed. Lidé mají sice vlastní program, ale tráví čas i společně a mají pocit vzájemné sounáležitosti. „Ramusí“ komunita má více propustné

¹¹⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 85.

hranice, což vyplývá hlavně ze záznamů z deníku, který jsem měla možnost prostudovat¹¹⁵.

Lze také říci, že lidé v prvních dvou projektech dosáhli větší autonomie. Krhutová popisuje „nabývání autonomie v linii uschopnění → zplnomocnění → participace, příp. uschopnění → participace → zplnomocnění.“¹¹⁶ Obyvatelé Villy procházejí procesem uschopnění, kdy získávají praktické dovednosti pro zvládnání samostatného života, nikoliv už zplnomocněním, kdy by jim bylo umožněno samostatně se rozhodovat a získávat kontrolu nad svým životem. Naopak lidé ze Spolubytu a Gigabytu mluví o zařizování si vlastních záležitostí nebo organizování svého času, tedy převzetí kontroly nad vlastním životem. Participaci pak můžeme označit „jako prostředek ke zplnomocnění a zároveň jako cíl zplnomocňujícího procesu.“¹¹⁷ Participace probíhá ve čtyřech úrovních: informování, konzultace, zapojení do rozhodování a společné jednání.¹¹⁸ Obyvatelé Villy Vallily dle této koncepce dosáhli druhé úrovně, na rozdíl od obyvatel zbylých projektů, kteří jsou na minimálně třetí, někdo i čtvrté úrovni.

Protože zplnomocnění a participace kladou nároky na určitý stupeň mentální vyzrálosti, může být důvodem (nebo obhajobou) jejich nedosažení lidmi z Villy to, že jsou to převážně lidé s mentálním postižením. Koncept zplnomocnění a participace by ale měl být uplatňován i ně, Villa se o to z mého pohledu dostatečně nesnaží. Přestože jeden respondent uvádí, že začleňování na Spolubytě se netýká lidí s mentálním postižením, mezi prvními obyvateli nakonec takový člověk byl a s menší podporou se podařilo jej nejen zplnomocnit ve smyslu převzetí kontroly, ale i participovat ve smyslu jednání zapojením mezi asistující spolubydlíci.

Všichni lidé, se kterými jsem o jednotlivých projektech mluvila, byli a jsou se svým spolubydlením spokojeni. Docházím tedy k tomu, že nastavení hodnotového systému je důležitým aspektem, kterým se lidé od sebe odlišují. Moje práce je nicméně zaměřena na hodnotu svobody a svobodného a důstojného života, protože svoboda je jedním z nejdůležitějších základních práv člověka a jednou z nejdůležitějších hodnot moderní společnosti. Tak ji chápou i lidé z prvních dvou projektů. Ve Ville Vallile bydlí lidé, pro něž je jednou z nejdůležitějších hodnot společenství. Nevnímají tudíž život ve Ville jako méně svobodný, jak se jeví v mé práci. Nezbyvá než uznat Villu Vallilu, která zcela nenaplnuje principy normality, jako jejich svobodnou volbu, tudíž i naplnění článku 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

¹¹⁵ Deník Gigabytu – ukázky v příloze na CD.

¹¹⁶ KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*, s. 105.

¹¹⁷ GOJOVÁ, A. (Bez)mocná sociální práce? In KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*, s. 105.

¹¹⁸ Srov. *Tamtéž*.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo srovnat bydlení lidí s postižením v rámci sociální služby chráněné bydlení a neformálního spolubydlení lidí s postižením a bez z hlediska svobody a důstojného života. Srovnání proběhlo na příkladu tří projektů, z nichž jeden je sociální službou chráněné bydlení, a zbylé dva jsou neformálním spolubydlením mimo systém sociálních služeb. Pro srovnávání jsem si nejdříve stanovila několik kritérií, jejichž naplnění jsem poté zkoumala nejdříve z pohledu zvenčí, a poté z pohledu jednotlivých lidí s postižením, kteří se jich účastní nebo účastnili. Z každého bydlení jsem nakonec získala odpovědi od tří obyvatel, přestože původně jsem jich oslovila více.

Srovnání ukázalo, že ačkoliv je chráněné bydlení pobytové zařízení komunitního typu, život lidí s postižením v něm je stále svázán pravidly, která neumožňují plně využít svou svobodu, mít kontrolu nad svým životem a vlastní zodpovědnost za něj. V práci ale podotýkám, že důvodem, proč tomu tak je, může být v případě chráněného bydlení ve Ville Vallile i to, že patří pod komunity hnutí Archa, ne nutně okolnost, že je sociální službou.

Příklady neformálního spolubydlení naopak ukazují, že ve společnosti existují skupiny lidí, kteří vnímají lidi s postižením opravdu jako sobě rovné a neváhají s nimi trávit čas a sdílet bydlení bez nutnosti být za to placení. Pravda je, že za pomoc, kterou jim poskytují, ušetří např. peníze za nájemné, jako je to v případě Spolubytu, což lze ale interpretovat tak, že si pomáhají navzájem. Oba příklady se týkají mladé generace, která je přeci jen na to, že součástí společnosti jsou i lidé s postižením, zvyklá. To zřejmě přispělo k jejich přijetí svých vrstevníků s postižením mezi sebe. Tím nechci generalizovat a tvrdit, že to platí pro celou mladou generaci a naopak, že to platí pouze pro mladou generaci. Jsem si vědoma, že takovýchto na rovnosti a svobodě postavených projektů zatím není mnoho.

Ukazuje to ale velký kus cesty, který česká společnost ušla od dob, kdy jedinou možností bydlení pro lidi s postižením byly velké neosobní a nesvobodné ústavy. Někteří lidé i tehdy měli to štěstí, že zůstali alespoň v rodině. Mnohým rodičům dětí s postižením, ale tato alternativa nebyla vůbec nabídnuta nebo umožněna. Vážím si toho, že dnes je to jinak a přes pobytové sociální služby komunitního typu lze dojít až k plnohodnotné integraci. Ta potom umožňuje daleko větší svobodu, alespoň tu vnitřní, která umožňuje rozhodovat o svém životě. Lidé s postižením budou vždy závislí na pomoci ostatních, ale je velký rozdíl mezi pomocí, která je poskytována dobrovolně a s respektem k osobnosti člověka, a tou, která je poskytována z pozice moci nad člověkem.

Chráněné bydlení ve Ville Vallile ukázalo další důležitou hodnotu, kterou je společenství. Villa Vallila je sice sociální službou, kde logicky musí být stanovena pravidla, ale život ve společenství jí dává určitou nadstavbu. A zároveň život v takto semknutém společenství zřejmě vyžaduje také svá specifická pravidla. Rozhodnutím pro příslušnost ke komunitě se člověk vzdává některých svých potřeb a práv, která mu náleží jako jednotlivci. Důležité je, aby toto rozhodnutí bylo vědomé a dobrovolné. Z odpovědí lidí z Villy, se kterými jsem mluvila, se to tak jeví. Otázkou je, zda mají všichni s čím srovnávat a zda měli všichni možnost poznat i jinou realitu.

Pro svobodný a důstojný život lidí s postižením je důležité, aby měl každý z nich možnost této svobodné volby. Ten, pro koho je důležitější svoboda, aby měl možnost dostat se do takového prostředí a k takovým lidem, jací jsou ve Spolubytě a Gigabytě. Já jsem si pro svou práci vybrala tato dvě spolubydlení, protože je znám, ale věřím, že jich bude po republice více. Do budoucna by proto bylo přínosné, je podrobněji zmapovat, případně porovnat se situací v zahraničí.

Na závěr si dovolím zdůraznit ještě jednu důležitou věc, která umožňuje naplnit článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a umožňuje také realizovat svobodnou volbu bydlení. Tou je dostupnost terénních sociálních služeb, které doplní pomoc, ať už rodiny, přátel nebo spolubydlících, a která je v článku 19 také zmíněna. Nejde jen o dostupnost z hlediska místa či regionu, ale také o dostupnost finanční. Lidem s postižením, kteří potřebují větší míru podpory a zároveň mají ztíženou možnost pracovního uplatnění, často jejich příspěvek na péči, který dostávají od státu, na svobodný život a neformální spolubydlení nestačí.

Věřím, že moje práce by mohla být přínosná z hlediska rozšíření povědomí o možnostech svobodného bydlení lidí s postižením a třeba se pro někoho stát inspirací k realizaci vlastního projektu neformálního spolubydlení lidí s postižením a bez.

Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů

Použitá literatura

GOJOVÁ, A. (Bez)mocná sociální práce? In KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*, 1. vyd. Boskovice: Ostravská univerzita v Ostravě v nakl. Albert, 2013. ISBN 978-80-7326-232-7.

KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*. 1. vyd. Boskovice: Ostravská univerzita v Ostravě v nakl. Albert, 2013. ISBN 978-80-7326-232-7.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0.

MICHALÍK, J. a kol. *Kvalita života osob pečujících o člena rodiny s těžkým zdravotním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2957-1.

NOVOSAD, L. *Východiska a principy realizace služeb osobní asistence v ČR: uvedení do problematiky*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-050-7.

ŠESTÁKOVÁ, I. et al. *Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2012. ISBN 978-80-7421-042-6.

VANIER, J. *Cesta k lidství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-805-8.

VANIER, J. *Rodí se nová naděje: (čím je a má být komunita)*. Překlad Jan Joneš. 1. vyd. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-160-1.

ZAVADILOVÁ, T. Villa Vallila – místo, kde se dějí zázraky. *Universum*, 2021, roč. 31, č. 2, str. 27-29.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a opční protokol. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 978-80-7421-037-2.

Použité právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb, o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 13. 3. 2022.

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 13. 3. 2022.

Elektronické zdroje

Asistence [online]. Praha: Asistence, o. p. s. [cit. 13. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.asistence.org/>.

Asociace pro osobní asistenci, z. s. [online]. © APOA 2010 [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.apoa.cz/>.

Bezbabyty.cz, *Asistence* [online]. Praha: Asistence, o. p. s. [cit. 14. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://bezbabyty.cz/category/bezbabyty/>.

ČIPERA, E. Spolubyt je cesta, *Asistence* [online]. 12. 12. 2019. Praha: Asistence, o. p. s. [cit. 14. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.asistence.org/spolubyt-je-cesta/>.

Domov Svojsice [online]. Centrum komunitních služeb pro život. Copyright © 2020 [cit. 27. 11. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.domovsvojsice.cz/>.

European Coalition for Community Living [online]. Brusel: ECCL. [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://community-living.info/>.

Evropská koalice pro komunitní život: Náhled na Článek 19 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, *Kvalita v praxi* [online]. [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.kvalitavpraxi.cz/dokumenty/deinstitucionalizace/nahled-na-clanek-19-umluv-y-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim/>.

European Network on Independent Living [online]. Brusel: ENIL. [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://enil.eu/>.

Gigabyt, *Ramus* [online]. Praha: Ramus, z. s. [cit. 9. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.ramus.je/nejlepsi/index.php/aktivita/gigabyt/813-gigabyt>.

GRUNEWALD, K. Zavřete ústavy pro mentálně postižené, *Kvalita v praxi* [online]. [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.kvalitavpraxi.cz/res/archive/001/000182.pdf?seek=1188218595>.

HOUDEK, L. Jak přirozeně propojit lidi s postižením i bez? Gigabyt ví, jak na to, *Hate free* [online]. [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.hatefree.cz/clanky/gigabyt>.

Jemně fialová revoluce v občanském sdružení Ramus, *Ramus* [online]. Praha: Ramus z. s. [cit. 9. 12. 2021]. Dostupné na WWW: https://www.ramus.je/dok/JFR_111113.pdf.

Klíč, *Česká televize* [online]. © Česká televize 1996–2021. ČT2 3. 3. 2021. [cit. 17. 1. 2022]. Dostupné na WWW: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1096060107-klic/221562221700003/>.

KLOSSOVSKÁ, T. Re: *Spolubyt* [elektronická pošta]. Message to: Hana Žemličková. 17. 12. 2021. [cit. 19. 12. 2021]. Osobní komunikace, citováno se svolením autora.

L'Arche international [online]. Paříž: L'Arche internacional. [cit. 14. 1. 2022]. Dostupné na WWW: <https://www.larche.org/>.

Nikola vylétá z hnízda, *Asistence o. p. s.: You Tube channel* [online]. Praha: Asistence, o. p. s. 10. 12. 2021. [cit. 15. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=krYIyVnUcBE&t=390s>.

Opční protokol k Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením, *Vláda české republiky* [online]. Vláda ČR (c) 2009-2022 [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/dokumenty/opcni-protokol-k-umluve-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim-190927/>.

Pátý stupeň, *Asistence, o. p. s.* [online]. © 2021–2022 Asistence o.p.s. [cit. 27. 11. 2021]. Dostupné na WWW: <https://patystupen.cz/>.

Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2021, *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad. Poslední aktualizace 13. 8. 2021. [cit. 4. 2. 2022]. Dostupné na WWW: <https://www.czso.cz/documents/10180/142756350/1300722103.pdf/53ded62a-5c7c-45ba-b17f-ba60021e5c54?version=1.1>

Ramus. je [online]. Praha: Ramus z. s. [cit. 9. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.ramus.je/nejlepsi/>.

Roadtripy, *Ramus* [online]. [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.ramus.je/nejlepsi/index.php/aktivita/roadtripy>.

RUDOLFOVÁ, J. Úplně obyčejná bytová politika, *A2larm* [online]. 22. 6. 2017. © 2022 - A2larm [cit. 10. 12. 2021]. Dostupné na <https://a2larm.cz/2017/06/uplne-obycejna-bytova-politika/>.

RUDOLFOVÁ, J. Re: *Gigáč* [elektronická pošta]. Message to: Hana Žemličková. 11. 12. 2021. [cit. 13. 12. 2021]. Osobní komunikace, citováno se svolením autora.

Spolubyt znamená svobodně žít! *Asistence o. p. s.: You Tube channel* [online]. Praha: Asistence, o. p. s. 25. 6. 2020. [cit. 19. 12. 2021]. Dostupné na WWW: https://www.youtube.com/watch?v=_Iwnocl2xo0.

SVOBODOVÁ, J. prezentace pro webinář Arpida, *Centrum Arpida* [online]. České Budějovice: Centrum Arpida, z. ú. [cit. 15. 12. 2021]. Dostupné na WWW: https://www.arpida.cz/files/webin_Asistence_Spolubyt_prezentace.pdf.

ŠEVELA, V. Hlavně to nevzdat, *Hospodářské noviny* [online], © 1996-2022 Economia, a.s. [cit. 15. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://vikend.hn.cz/c1-66716970-hlavne-to-nevzdat>.

VACLÍKOVÁ, A. Chráněné bydlení komunitního typu v organizaci Villa Vallila, absolventská práce. *Jabok* [online]. Praha: VOŠ Jabok. [cit. 17. 1. 2022]. Dostupné na WWW: https://is.jabok.cz/th/gz77h/Chranene_bydleni_komunitniho_typu_v_organizaci_Villa_Vallila_Alzbeta_Vaclikova.pdf.

Veřejný ochránce práv, Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením, *Kvalita v praxi* [online]. [cit. 27. 11. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.kvalitavpraxi.cz/res/archive/013/001589.pdf?seek=1273222594>.

Villa Vallila [online]. Červený Újezd u Votic: Villa Vallila, z. ú. © 2022 VIZUS. [cit. 18. 11. 2022]. Dostupné na WWW: <https://www.vallila.cz/>.

Všeobecná deklaráce lidských práv, *OSN Česká republika* [online]. Praha: OSN ČR, Copyright (c) UNIC Praha. [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

Zákony pro lidi [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2022. [cit. 12. 1. 2022]. Dostupné na WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/>.

Zpráva o provádění Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, a to se zvláštním ohledem na závěrečné připomínky Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením (2015/2258(INI)), *Evropský parlament* [online]. [cit. 7. 12. 2021]. Dostupné na WWW: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0203_CS.html.

Nepublikované texty

Deník Gigabytu. Praha, 2017-2020. Nepublikovaný dokument, archiv autorky.

SVOBODOVÁ, J. *O gigáči*, Praha, 2022. Připravovaný text na web Ramusu, dosud nepublikovaný, archiv autorky.

Seznam příloh na CD

Příloha I.	kopie e-mailů odpovědí obyvatel Gigabytu
Příloha II.	kopie e-mailů odpovědí obyvatel Spolubytu
Příloha III.	Nahrávky rozhovorů s obyvateli Villy Vallily
Příloha IV.	Fotografie z <i>deníku Gigabytu</i>
Příloha V.	Nepublikovaný dokument <i>O Gigáči</i>